

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVILJA

Č L A N K I

Ing. Leon Kavčnik: **PROBLEM NESORAZMERNOSTI
CEN INDUSTRIJSKIH IN POLJEDELSKIH PROIZVO-
DOV** // Ivan Hribar: **VELIKA NEZNANKA** // Dr. ing.
Č. Nagode: **GOSPODARSTVO SLOVENCEV V JUGO-
SLOVANSKI DRŽAVI PA V SLOVENSKEI BANOVINI**

O B Z O R N I K

† Stevan S. Bobčev // **Vojna se nadaljuje** (Dr. B. Vrčon) //
Nova srednja šola v Italiji (L. Č.)

P O R O Č I L A

Pietro Silva: **Il Mediterraneo da l'Unità di Roma a l'Impero
Italiano** (L. Č.) // **Razgovori između Staljina i Velsa**
(Dr. B. V.)

VI. AVGUST-SEPTEMBER 1940 8.-9.

Kulturna in
socialna revija

MISEL IN DELO

izhaja
mesečno

Redakcija 8.-9. zvezka zaključena 20. septembra 1940

*N A R O Č N I N A: za celo leto 60 din, za pol leta 30 din,
za i n o z e m s t v o: celoletno 90 din. Poštnočepovni račun: 16.602
Posamezni zvezek stane 6 din.*

*U P R A V A v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 322*

U R E D N I Š K I O D B O R: dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR

*Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar*

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

Uredništvo je prejelo:

Knjige in brošure:

Académie des sciences et des arts Ljubljana, Classe des Mathématiques et de l'Histoire Naturelle. »Prirodoslovne razprave«, knjiga IV. tome, Ljubljana, 1940. — (Doslej je izdajalo študije v tej stroki »Prirodoslovno društvo« v Ljubljani, poslej prehajajo v roke ljubljanske Akademije znanosti in umetnosti).

Razprave matematično-prirodoslovnega razreda, knjiga I., Ljubljana, 1940.

Besede kralja Aleksandra I. Gradivo je zbral in prevedel tekste Rajko Paulin, vojni dobrovoljec. Izšlo kot 3. zvezek »Dobrovoljske knjižnice«. Izdala in založila Sreska organizacija Saveza ratnih dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije v Ljubljani. Strani 140, cena 10 din tudi v prodaji po knjigarnah.

Fran Sturm: Francosko-slovenski slovar, 5. zvezek od besede »cagée« do »chartrier«, od 357 do 452 strani velikega 8° v krasni opremi; izhaja četrtletno, zvezek stane 60 din, naročila sprejema Francoski inštitut v Ljubljani.

Imre Madač (Madách): Čovekova tragedija. Dramska pesnitev v 15 prizorih. Iz madžarsčine prevel dr. Svet. Stefanović z literarnim uvodom. Strani 16+168, oprema luksuzna, avtorjev portret in 6 slik k tekstu. Izdala »Knjižara S. B. Cvijanovića« v Beogradu, Palata Akademije nauka. L. 1940. Cena 40 din. (Obširnejše poročilo prihodnjič.)

PROBLEM NESORAZMERNOSTI CEN INDUSTRIJSKIH IN POLJEDELSKIH PROIZVODOV

Vzrok nesorazmernosti.

Znano je dejstvo, da je pri nas kmetско delo slabše plačano nego industrijsko delo. Razen tega je nezaposlenost v poljedelstvu (posebno v hrvatskih in srbskih krajih) tako velika, da živi kmet na tako nizkem standardu, da si ne more kupiti potrebnih industrijskih izdelkov. Zato je razumljiva zahteva poljedelcev, da se jim pomaga do višjih cen njihovih proizvodov in da se kakorkoli znižajo cene industrijskim izdelkom. Z vsa pravico vprašuje kmetски stan, kako je mogoče, da smo dobivali večino industrijskih izdelkov ceneje iz Nemčije, nego iz naše države, četudi nemška industrija svojega delavca bistveno bolje plačuje, nego naša.

Z isto pravico seveda vprašujejo drugi stanovi, kako je bilo mogoče, da smo dobivali žito in koruzo ceneje iz Kanade ali Argentine, nego iz Jugoslavije.

Na obe vprašanji je odgovor isti: zaradi neracionalnega proizvodjanja. Predočimo si normalen nemški ali pa ameriški plavž, ki napravi s 100 delavci 500 ton surovega železa na dan, dočim producira pri nas ista delovna sila samo desetino te količine. Predočimo si ravnice Kanade, kjer obdelujejo zemljo s stroji z najmanjšo porabo delovne moči, dočim se naš kmet muči s svojim ročnim plugom, in ponekod celo še vedno s starinskim lesenim »drevesom«.

Kar priznajmo: mi delamo predrago. Kmet nima denarja, ker predrago, to je premalo producira, a industrija ne more mnogo, to je poceni producirati, ker kmet nima denarja, da bi industrijske proizvode kupoval.

Možnosti racionalizacije.

Bilo bi seveda popolnoma zgrešeno, če bi bilo sploh mogoče, ako bi hoteli ameriške ali nemške metode enostavno prenesti na naša tla, kajti za te metode je prvi pogoj velika kapaciteta potrošnje, ki je pa pri nas nimamo in vsaj zdaj še ne moremo imeti. Zato si moramo iskati lastnih potov racionalizacije v naši proizvodnji, tako v poljedelski kakor industrijski.

Za racionalizacijo poljedelske proizvodnje skrbijo razne institucije in oblasti ter so možnosti intenzifikacije in racionalizacije splošno znane in priznane, zato jih pobliže ne navajam. Moja sugestija, ki se tiče prav za prav racionalizacije industrijske proizvodnje, se dotika v poljedelski stroki samo racionalizacije prodaje.

Skrb za gospodarski napredek v industrijski proizvodnji leži splošno pri nas izključno na podjetniškem stanju. S tem pa ni rečeno, da se to vprašanje drugih stanov ne tiče. Nasprotno! Ker dobivajo panoge, ki predrago producirajo, zaščitne carine, obremenjujejo tako ostalo gospodarstvo. Zato je potrebno, da se z vprašanjem o pocenitvi industrijske proizvodnje bavi tudi javnost.

Proizvodni stroški industrijskih izdelkov se morejo znižati samo na dva načina: ali z mehanizacijo ali pa z znižanjem mezd. Mehanizacija zahteva velikih investicij in povečanja kapacitete, čemur sledi nastajanje industrijskih središč in proletariata. To sicer ni nepremostljiva zapreka, pač pa je zapreka v okolnosti, da proizvodnja v masah zahteva potrošnjo v masah. Te pa pri nas za večino predmetov ni in ne more biti, ker je naša država premajhna. Zato nam preostane samo izbira: ali pocenitev proizvodnje z znižanjem mezd, ali pa carinska zaščita. Ker gre carinska zaščita izključno v breme konsumentov, to je na koncu koncev v breme kmetijskega stanu, moremo smatrati carinsko zaščito samo kot vzgojno sredstvo za mlado industrijo na določen rok, v katerem mora dotična panoga industrije postati sposobna sprejeti borbo z inozemsko konkurenco.

Preostane nam torej samo en izhod: nižje mezde! Ker gre višja delavska mezda skoro izključno na račun standarda kmetijskega delavca, je težko umeti, zakaj naj bi imel delavec pravico zahtevati višji standard življenja, nego kmet. To je trda beseda, ampak je pravična. Glavno vprašanje pa je, ali je znižanje delavskih mezd na razino kmetijskih zaslužkov brez perturbacij praktično mogoče. Lahko spoznamo, da ni. Zdi se torej, da iz te zagate ni izhoda.

Edina možnost.

Namen tega članka je, pokazati možnost, ki predstavlja prav za prav generalno rešitev našega produkcijskega problema, pa tudi rešitev socialnega vprašanja delavskega in kmetijskega proletariata.

Predvsem se moramo zavedati, da pojem »nizke mezde« ne pomeni v vsakem primeru bedo delavca-proletarca. Merodajen je standard, ki ga mezda omogoča, po tem standardu se mora presoјati, ali je mezda nizka ali ne. Isto velja za cene poljedelskih proizvodov.

Nadalje moramo upoštevati sledeče dejstvo: poljedelci v industrijskih krajih dosegajo boljše cene, nego tam, kjer so navezani na eksport, bodisi v mesta ali v inozemstvo, kajti stroški prevoza in organizacije absorbirajo bistveni del vrednosti poljedelskih proizvodov. Zato pa tudi pripadniki industrije lahko ceneje kupujejo, nego bi mogli kupiti konsumenti v oddaljenem mestu ali v inozemstvu. Prihranek na stroških prevoza in prodaje poljedelskih izdelkov bo torej največji takrat, kadar bosta industrijski delavec ali kmet živela v istem gospodarstvu. Delavec-kmet bo postal sam

kupec svojih proizvodov, in sicer na mestu proizvodnje, in bo pri tem prodal svoj neizkoriščen delovni čas industriji. Ako ga bo prodal po nižani ceni, v normalnih časih n. pr. po 2.50 din na uro, bo še vedno na boljšem, nego je sedaj, ko ta neizkoriščen delovni čas v masah propada in ljudi vrhu tega še demoralizira. In končno bo to navidezno žrtev v ceni mezde dobil nazaj v obliki cenejšega industrijskega proizvoda!

Gre torej za kombinacijo industrijskega in poljedelskega dela. Bilo bi idealno stanje, ako bi v vsaki tretji vasi delovala kaka mala tvornica s 50 do 100 delavci. Vsi ti delavci bi bili obenem kmetje, oziroma člani kmetijskih družin, ki imajo premalo zemlje. Njihov relativno mali, toda stalni zaslužek bi bogato nadomestoval njihov izostanek od domačega dela; končno mala posestva itak ne dajejo dovolj dela niti pridelka vsem članom družine. Zato si mora od onega majhnega pridelka, kar tako gospodarstvo proizvaja, družina pritrjavati od ust, da si za izkupiček nabavi ono, kar mora kupovati. Tako pa bi si živež pridelali doma, gotovino pa bi si prislužili v industriji, a za stanovanje bi ne imeli nikakih novih bremen.

Industrija bi morala biti seveda tako organizirana, da bi vzdrževala samo najpotrebnejše število poklicnih industrijskih delavcev, ki bi kot profesionalci tehnično vodili delavce s kmetov. Te profesionalce bi pač mogla tudi najmanjša tvornica primerno nagraditi, kajti njihove plače bi znašale samo majhen ulomek celotnih mezd. Na ta način bi zmogla industrija znižati cene svojih proizvodov, in seveda s tem tudi prodajne cene. Povprečni standard prebivalstva bi se bistveno dvignil, treba bi bilo samo več delati.

Pojave bi se pa še druge važne posledice:

1. Davčna moč vasi bi se povečala.
2. Bolniško in starostno zavarovanje bi prodrlo med kmetško prebivalstvo in bi se zaradi povečanja kapacitete pocenilo.
3. Izvedla bi se dalekosežna, solidna industrializacija brez nastanka proletariata.
4. Ta industrija bi bila odporna proti večini kriz, ker bi padec poljedelskih cen omogočil istočasno znižanje industrijskih cen.
5. Ta industrija bi bila odpornejša proti zračnim napadom, ker bi bila dekoncentrirana.
6. Delavstvo bi bilo povezano z zemljo, kar bi ugodno vplivalo i v higijenskem i v moralnem oziru.

Ugovor, da industrija ne more uspešno delovati, ako ni koncentrirana v velikih centrih proizvodnje surovin, premoga in sploh energije, danes ne drži več. Elektrifikacija omogoča danes racionalen transport in razdelitev energije, avtomobilizem pa transport ter razdelitev surovin in proizvodov.

Na kratko: industrija se mora razseliti na kmete, to zahteva kategorično pauperizacija vasi. Iz istega, kakor tudi iz gori navedenih vzrokov, pa moramo najbolj obsoditi umetno forsiranje industrializacije velikih mest, s čimer se ustvarjajo le še težji novi socialni problemi, namesto da bi jih reševali.

S temi izvajanji bi mogli naš članek zaključiti in čakati, da »se« začrtani program začne izvajati. Praktik pa se vpraša: kdo je ta »se«, kdo je pri nas sposoben snovati industrije in jih lukrativno voditi? Katere ukrepe mora storiti oblast, da bo šel razvoj »sam« v to smer?

Vprašanje podjetništva.

Ogromna večina izobraženstva se bo sploh začudila temu vprašanju. Po njihovem mnenju sestoji podjetje iz intelektualnih in manualnih delavcev ter kapitalista, in teh je dovolj. Manuelne delavce dajejo vasi, intelektualne pa proizvajajo naše fakultete v izobilju, a ljudi, ki imajo dovolj kapitala in radi zaslužijo dobre obresti, je tudi precej. Potrebno je samo še zakuriti dimnike, pognati stroje in pobirati denar, ki doteka v masah. Takšno predstavo ima naše izobraženstvo o podjetjih in zato je razumljivo, da gleda na podjetništvo kot na nečeden posel, ki donaša krivičen denar. Da pa je podjetje živ organizem, ki ima svojo dušo in svojo fiziologijo, ki živi po posebni biologiji, o tem nima pojma. Naše izobraženstvo ne ve, da je v vsakem zdravem podjetju nekdo, ki je podlegel strasti ustvarjanja, ki snuje in skrbi, ki se bori in boji, rešuje nenehoma tehnična in komercialna, organizatorna in finanjska vprašanja, skratka nekdo, ki opravlja podjetniško delo. »Podjetniško delo« je deloma neznan, deloma nepriznan pojem. To je tudi razumljivo, saj je tradicija naše inteligence biti učitelj, župnik, profesor, sodnik, advokat, torej imeti »siguren« poklic. Ko je dovršil šolo, mu je največja želja, vpisati se na državni ali banovinski plačilni seznam, in ako se more dokopati do denarja, postane neizbežno hišni posestnik.

Za izvedbo industrializacije v načrtanem smislu je potrebno potrebno imeti kader poštenih, strokovno sposobnih in energičnih ljudi; za take ljudi ne bo težko najti potrebnega kapitala, saj za manjšo tvornico ni treba več denarja kot za srednjeveliko hišo. Da je denarja dovolj, to dokazujejo nove hiše v naših mestih, ki kar rastejo iz tal. Zakaj bi se ne forsiralo zidanje malih tvornic, namesto da prekomerno forsiramo zidanje stanovanjskih hiš?

Načrtno gospodarstvo.

»Graditev malih tvornic« je lahka fraza, a izvedba je izredno težka zadeva. Potrebno je naravnost virtuosno poznavanje dotične stroke i v tehnološkem i v komercialnem oziru, kajti imeti je treba tudi zveze in sim-

patije večjih podjetij, da ga ne upropastijo. V nevezanem gospodarstvu je izvedba predlagane industrializacije praktično nemogoča, ker zgoraj navedenih pogojev nimamo, vsaj ne v toliki meri, da bi se dosegel kvantitativno zadovoljiv obseg industrializacije. Majhne tovarne so premalo odporne proti komercialnemu riziku in zato tudi tako hitro propadajo, zato jih tudi ne gradimo. Komercialni riziko (mimogrede povedano: tudi te besede ni v besednem zakladu našega izobraženstva) pa je stvar, ki se da z načrtnim gospodarstvom bistveno zmanjšati; zato je uvedba načrtnega gospodarstva nujna potreba tudi ne glede na to, da predlagani način industrializacije brez načrtnega gospodarstva itak ni izvedljiv.

Načrtno, oziroma dirigirano gospodarstvo obsega v glavnem kontrolo deviznega prometa, kontrolo mezd in cen ter kontrolo investiranja. V našem primeru je torej potrebno, da si ogledamo temeljne pogoje za uspešno kontrolo investiranja.

V principu je stvar enostavna. Dognati se mora, koliko in po kakšni ceni potrebujemo raznih proizvodov, katere so potrebne surovine, kakšna je tehnologija dotičnega predmeta in kakšne instalacije so potrebne. Na kratko: poznati moramo tehnologijo in statistiko. O tehnologiji je odveč izgubljati besede; to je skrb in zasluga podjetnika, kajti oblast mu v tem ne more pomagati. Čisto drugačna pa je zadeva statistike.

Statistika blagovnega prometa.

Kdor snuje novo tovarno, mora točno vedeti, kolika je poraba, domača proizvodnja ter uvoz in izvoz dotičnega produkta, kdaj je sezona izdelovanja in kdaj potrošnje, kdo ta material rabi in kako ga plača. Te podatke more prekalkulirati samo človek iz dotične branže, in še to samo približno, zato se redno dogaja, da neuvedeni podjetniki propadajo. To je eden onih vzrokov, zakaj nacionalizacija naše industrije tako slabo napreduje.

Statistični podatki, ki nam jih daje državna uprava, so mnogo premalo diferencirani in tudi premalo zanesljivi. Zato je znan izrek: Statistika je znanost, kako se na temelju krivih podatkov delajo krivi zaključki.

Naša statistiška služba se mora postaviti na čisto nove temelje in se mora diferencirati do skrajnih praktično izvedljivih možnosti. Razlikovati bi morala predmete tako, kot jih tovarne proizvajajo, in povedati bo morala tudi sortiment dimenzij. Ne zadostuje, ako vemo, da trošimo določeno količino železnih izdelkov ali strojev, vedeti moramo tudi, kateri so ti izdelki, koliko in katerih velikosti, nadalje kdo jih izdeluje in koliko, ter kdo jih troši. Potem šele lahko projektiramo tovarne.

S podajanjem takih podatkov lahko državna oblast odločilno vpliva na razvoj in nacionalizacijo proizvodnje, ker zmanjšuje s tem komercialni riziko, kar pomeni polovico uspeha. Brez teh podatkov pa smo izročeni na

milost komercialnih strokovnjakov dotične branže, ki ne morejo imeti interesa, da bi svoje znanje stavili komur koli na razpolago.

Razen tega morajo biti statistični podatki dokumentarno točni, utemeljeni na principu dvostavnosti. Ako daje krive podatke oni, ki je blago prodal, se mora pokazati ta netočnost v podatkih onih, ki so blago kupili.

Ako upoštevamo, da bi število vrst naraslo na milijon in še več, in ako si predočimo komplicirana pota, ki jih hodi blago, moramo priznati, da so zahteve, ki jih stavljamo na statistiko, v interesu realizacije postavljenega programa fantastične.

Današnja doba pa nas pogosto uči, da morejo fantastične stvari postati realne, čim doseže tehnika nove izpopolnitve in se te izpopolnitve smiselno uporabijo. In tako možnost imamo v našem primeru.

Amerikanski stroji sistema Hollerith zmorejo sortirati na deset skupin 24.000 statističnih kart na uro. Pri enem milijonu (šest mest) vrst bi mogli v eni uri sortirati 4.000 statističnih kart in v istem času avtomatski natisniti sezname vsake vrste. Z nekaj tisoč takih strojev bi mogli zasledovati celoten blagovni promet vse države.

Delitev dela in dobička.

Stvar bi bila na videz precej draga, toda če upoštevamo, da bi ta služba ustvarila podlago za nov in pravičen davčni sistem brez utaj in nekaterih gluposti davčnih predpisov, ki dovoljujejo napredek samo s pomočjo korupcije, potem moramo spoznati, da bi pomenilo našemu narodu nesluten polet gospodarstva.

Še eno korist bi prinesel ta sistem: Pokazal bi, kako in kdaj nastajajo palače javnih funkcionarjev in bil bi sploh najboljši zaveznik v borbi proti korupciji, ki duši vsak napredek.

Na ta način bi bila odprta pot praktični socializaciji z obdavčenjem, brez odprave privatne svojine in brez žrtvovanja skupnosti tako koristne privatne iniciative. Porabili bi za to sicer cele sklade papirja, toda manjše zlo so gore papirja, nego kaos in morje krvi.

Rekapitulacija.

Vzrok nesorazmernosti cen industrijskih in poljedelskih proizvodov je neracionalnost proizvodnje. Z uporabo neizkoriščenega delovnega časa pregoščto naseljenih poljedelcev v malih podeželskih tvornicah bi se cene industrijskim izdelkom mogle znižati in dohodek poljedelcev zvišati. Za snovanje takih tvornic je treba načrtnega gospodarstva, kateremu naj bo temelj intenzivna, dvostavna statistična služba, ki bi obenem služila kot podlaga pravičnemu obdavčenju in splošnemu napredku proizvodnje.

VELIKA NEZNANKA

I.

Dasi je narodna zavednost že od velike francoske revolucije začela semtertje trkati na vrata politikov in diplomatov, bilo je to trkanje vendar tako rahlo, kakor je rahlo trkanje tako zvanega »spomina«, o katerem se včasih človeku zdi, da ga je slišal v spanju. Šele conte Camillo Cavour, sloveči državnik piemontskega kralja Viktorja Emanuela II., je to trkanje leta 1848. razločno slišal in je tudi razumel, kaj pomeni. Z njemu lastno bistrovidnostjo je takoj spoznal, da mu ravno narodnostno načelo more v diplomatski borbi za neodvisnost in zedinjenje Italije biti najizdatnejše pomagalo. In ni se zmotil. Zmagal je leta 1859. nad takrat mogočno Avstrijo tako popolnoma, da se je zaradi narodnostnega načela morala po curiškem miru z dne 10. novembra onega leta umakniti iz Lombardije, katero je njen dvoglavi orel že od 1714. leta držal v svojih žoltih krempljih.

S tem se je naenkrat v mednarodni politiki izvršila sprememba ogromne načelne važnosti. Dotedanje gibalo za mednarodna dogajanja je bila dinastična, na videzno legitimnost oprta osvajalna, odnosno ohranjevalna politika. Sedaj je na njeno mesto stopilo nenadoma novo, na pravilnejši osnovi sloneče gibalo: narodnostno načelo. Takemu narodu pa, kateremu gre v prvi vrsti pravica poseganja v mednarodna dogajanja, gredo mu tudi vse druge, iz tega izvirajoče pravice. Predvsem pa pravica, da je na svoji zemlji svoj gospod.

Res se je od 1848. leta dalje vedno glasneje slišala zahteva po samoodločbi narodov po narodnostnem načelu. Kakor pa ima vsaka nova stvar na svetu takoj celo množico nasprotnikov, predvsem takih, katerih samostalno prisvojene si predpravitve ugasnejo z novotarijo, potem pa tudi takih, ki počasi mislijo, tako je tudi narodnostno načelo zadelo ob hud odpor. Toda ostalo je vendar zmagonosno, ker so si ga za Italijani kmalu osvojili tudi Nemci. Njihov veliki državnik Bismarck je namreč dobro vedel, kako velika vrednost tiči v tem načelu za bodočnost Nemčije.

Preplašili so se pa tega novega gibala nekje drugje. Tam, kjer so Nemci in Madžari »viribus unitis« pritiskali k tlom slovanske narode, ki so po zli usodi tekom časa prišli pod njihovo nadvlado. Čisto pravilno so namreč uganili, da »narodnostno načelo« mora položaj teh narodov v habsburški monarhiji osnovno izpremeniti. Res so se le-ti delili na več narodov, katerih vsak je imel svoj pismeni jezik s posebno kulturno zgodovino; toda dobro so vedeli, da so si vsi ti jeziki tako podobni, da predstavljajo prav za prav le narečijske razlike in da je zato samo po sebi umljivo, da se začno Slovani čutiti za pripadnike ene in iste narodnostne

družine. V popolnem nasprotju z romanskimi in germanskimi narodi, katerih jeziki so se tekom stoletij tako oddaljili drug od drugega, da se med seboj nikakor več ne morejo brez tolmačev sporazumeti.

Avstrijcem in Madžarom se je torej rebus sic stantibus zdelo potrebno udariti plat zvona in ponavljati to poplašno početje s tako doslednostjo, da zbude v svetu pozornost in zanimanje. Avstrijska diplomacija na Dunaju je poplah začela, Budimpešta se je akciji takoj s popolnim razumevanjem pridružila in ni trajalo dolgo, da je v vsem nemškem in madžarskem časopisnem gozdu v vseh variacijah odmeval svarilni klic o grozni nevarnosti, ki Evropi in vsemu svetu grozi baje od panslavizma. Ker se je zunanji svet o Slovanstvu v tistih dobah poučeval zgolj iz nemških virov, se ni čuditi, ako je nekaj desetletij bil zares pod vtisom te namišljene nevarnosti. To tembolj, ker so njeni oznanjevalci, kadar so govorili o panslavizmu, znali vedno hinavsko zavijati svoje poglede proti veliki slovanski državi — Rusiji.

Bismarck, kateremu je narodnostno načelo kot politični činitelj pri njegovih političnih načrtih za zedinjenje Nemčije bilo zelo zaželeno pomagalo, jel se ga je jako spretno posluževati. Predvsem je Avstrijo, ki je po svojem prebivalstvu bila bolj slovanska ko nemška država, po bitvi pri Kraljičinem gradu odstranil iz Nemške zveze. Kmalu na to je po bitvi pri Sedan, kjer je bila Francija Napoleona III. popolnoma poražena, pripojil Nemčiji Alzacijo in Loreno. Avstrija mu je sicer ležala v želodcu in na njeno diplomacijo je omalovaževalno zrl z viška svoje duševne nadkriljivosti; toda v svoji bistrovidnosti je spoznal, da čas za njeno zbrisanje z evropskega zemljevida — dasi se je vidno približeval — vendar še ni prišel. Zato je znal stvar s podpiranjem madžarskih teženj po razpolovljenju te jastrebgrajske države urediti tako, da se je zmanjšala nevarnost slovanske poplave, katere ni nikdar podcenjeval. V panslavizmu, ki je nekaterim državnikom evropskega zapada prišel v vse kosti, Bismarck, ki je razmere na evropskem severoiztoku dobro poznal, ni verjel. Saj je vedel, da mu je nepremostljiva zapreka ona v poljskem visokem in — v mrgoleči množici za njim stopinje pobirajočem — nizkem plemstvu, kakršnemu so naši bratje Hrvatje dali ime »šljivarji«. V tem plemstvu je namreč še jako živ spomin na nekdanjo »Rzeczpospolito«, v kateri je imelo takšno vcljavo, da je en sam »niepozwałam« iz njegove srede imel za vso državo obvezno moč, katera mu je dovoljevala, da je s pomočjo židovskih pijavk, ki so ga zalagali z denarjem, smel ubogi poljski narod izmozgavati do belih kosti. Ošabnost tega družbenega sloja, ki je na Poljskem imel vso oblast v svojih rokah, je bila tolikšna, da bi iz zgodovinskih spominov na osvojevalne boje, ki jih je poljska »szlachta« imela z obsovrženimi »Moskali«, za nobeno ceno ne bil dopustil politične zveze in složnega delovanja slovanskih narodov pod vodstvom in odločilnim vplivom Rusije.

To je bilo Bismarcku dobro znano. Zato je — poznavajoč skoraj brezmejno moč Rusije, katere se pa ta pod zanikrnim carskim režimom še sama ni zavedala, kakor potreba — uravnal politiko Nemčije tako, da je na zunaj bila naslonjena na to veliko slovansko državo, dočim je na znotraj v smislu pangermanskih teženj, o katerih pa je previdno molčal, naravnost divjal proti poljskemu življu, ki je po delitvi Poljske prišel pod Prusijo. Bogastva, ki so se po vojni s Francijo zbirala v Nemčiji, je v tako zvani dobi »hakatizma« porabljal za razlaščevanje poljskih posestev na Poznanjskem in v Šleziji, kjer je na vnebopijoč način pognal stotisoče poljskih rodbin z njihove dedne grude.

Tako je, opirajoč se na zmagonosni pohod narodnostnega načela, pripravljal — s pobijanjem ravno tega načela pri Poljaki, katere je iz dna svoje duše sovražil — tla za pangermanizem, ki je kasneje res prodril na površje, dočim je panslavizem, s katerim so Nemci svet strašili, ostal le pojem. Seveda: **zavesti jezikovnega in potemtakem tudi krvnega sorodstva in iz tega izvirajoče vzajemne povezanosti slovanskih narodov med seboj ni bilo mogoče izbrisati**; to tudi tedaj ne, če se je to poizkušalo pod znanstvenim vidikom ex cathedra. Najpoučljivejši zgled za to imamo pri Masaryku. S svojega realističnega stališča se je kot profesor Karlovega vseučilišča v Pragi obračal proti simpatijam do Rusije, ki so se v letih osemdesetih preteklega stoletja širile v češkem narodu. Ko je leta 1914. nastala svetovna vojna, pa se je ravno on spomnil krvnega sorodstva češkega naroda z ruskim in je iskal pri njem pomoči.

Diplomatskega udejstvovanja kancelarja Bismarcka je bilo kmalu konec, ko je nastopil vlado cesar Viljem II. Temu vladarju burnega temperamenta je bilo združene Nemčije premalo. Nein, nein, nein: Deutschland muss doch grösser sein. In njegovi pogledi so polzeli po daljnih obzorjih. Na Bagdadu so obtičale oči. Strmel je železni kancelar, ostrmel nad njim podjetni vladar. Razšla sta se: prvi užaljen, drugi podpaljen.

Od takrat je Rusija dobila prav poseben pomen. Ves svet je vedel, kaj Viljem II. pripravlja. A če bi ne bil vedel, ga ni puščal v dvomu cesar sam s svojimi pogostimi govori, s katerimi je že prej Bismarcka spravljaj v zdvojnost. Bili so namreč polni rožljanja z mečem. Poleg tega je vzel v svojo službo še nemškega morskega boga Aegirja, kar je bilo prav posebno opozorilo za kraljico morij: Veliko Britanijo. Ni torej čudo, da sta jeli pazljivo prisluhovati Francija in Velika Britanija. Zlasti še zato, ker sta — še po zaslugi Bismarckovi — Avstro-Ogrska in Italija bili z Nemčijo povezani.

Najpomembnejša zapadna evropska velesila ni imela vojaške obvezne službe. Službo stalne vojske je v njej vršilo iz prostovoljcev sestavljeno domobranstvo. Glede na njeno odločenost od evropske kopnine je sodila, da je zadostno zavarovana proti kakršnim koli napadom od onod. Sicer

je pa imela tudi načelo, po spretnih diplomatskih potezah poskrbeti, da so se pod videzom lastnih zajmov, kolikor največ mogoče, drugi borili za njene koristi.

Ko je ta velesila spoznala, kaj se pripravlja, uganila je njena diplomacija, da ima največjo zalogo dobro uporabljive človeške krvi — Rusija. Torej država, katero je smatrala za svojo nevarno tekmovalko v mednarodni politiki in jej je zato, kjer koli sta se srečali njuni poti, bolj ali manj spretno znala nastavljati zapreke, da bi se ob nje zadevala. Usodna stvar torej.

Toda politika je umetnost, ki uči, da se s spretnim uporabljanjem vseh sestavin zvite prepričevalnosti dajo premostovati še tako globoka nesoglasja. In zgodilo se je, da je po slovesnem sprejemu predsednika Francoske republike v Petrogradu, doživelo Baltiško morje nenavadno, z vsem mogočim sijajem obdano zrelisče sestanka dveh najmogočnejših vladarjev sveta: ruskega carja in angleškega kralja.

Ves svet je spoznal dalekosežnost tega znamenitega dogodka. Bil je kar se dá jasno sporočilo na berlinski naslov, kateremu je podrobno sporočilo bilo poslano tudi že iz Pariza takrat, ko je nadvse slavnostno ob navzočnosti carjevi bil splošnemu prometu izročen »le pont Alexandre III.« (most Aleksandra III.). Vsa verjetnost je, da je burnega vladarja Nemčije ta dogodek kolikor toliko poparil, toda poguma mu ni vzel. Kot »Reisekaiser« je zdaj tu zdaj tam na ozemlju velike Nemčije spustil govoranco, ki je kazala njegovo neugasno bojevitost in neustrašljivost. Ko je kasneje v avstrijskem prestolonasledniku Franu Ferdinandu našel enako podjetnega in slavohlepnega tovariša, je čakal le še ugodnega trenutka, da v družbi z njim izzove vojno, ki naj bi jima prinesla zmagoslavje, nad katerim bi ostrmel ves svet.

Slučaj je hotel, da je ravno smrt nadvojvode Frana Ferdinanda dala kot na vse vlašče ugodno opravičilo za tako zaželeno vojno. Stari cesar Fran Josip I., ki se je spočetka upiral, je končno na migljaj od Spreve in na živahno prigovarjanje Konrada von Hötzendorffa, ki se je že v svoji živi domišljiji videl prištetega najslavnejšim zmagovalcem v zgodovini, v vojno privolil.

Izid te vojne je znan. Anglija se ni prevarila. **Ruska kri je zanjo tekla ne v potokih, nego v rekah. Da ni bilo ruskega parnega valjarja**, kakor je njeno hrabro armado nazval maršal Hindenburg, bila bi Nemčija v štirinajstih dneh pregazila francoske oborožene sile, zavzela Pariz in s tem končala vojno. In z Nemčijo bi bila v tem primeru triumfirala tudi Avstro-Ogrska. Le ruske oborožene sile so vezale mogočne nemške vojne odrede, da jih ni bilo mogoče vreči na glavnem francoskem bojišču v odločilne boje. To pa kljub temu, da je ruski general Rennenkampf zaradi nesoglasja

z ruskim vojnim vodstvom namenoma prispel prekasno na bojišče pri Tannenbergu ter tako omogočil Hindenburgu zmago.

Po končani vojni je imela Rusija za svoje ogromne človeške in gmotne žrtve po dogovoru z zavezniki biti odškodovana. Za svoje sodelovanje si je namreč izgovorila suverenost nad Bosporjem in Dardanelami. Nekaj torej, kar je od carja Petra I. sem postalo temeljna točka njene zunanje politike. A Rusija je po sili med tem nastalih okoliščin izgubila vsako nagrado za svojo zavezniško zvestobo in za vse ogromne žrtve, ki jih je pretrpela. Boljševiška revolucija je sploh onemogočila, da bi se bil pri pogajanjih za mir slišal glas Rusije. In zavezniki so — bržkone ne brez nekega notranjega zadovoljstva — pozabili, kaj so dolžni ruskemu narodu. Ne le, da je odpadla obveza glede Bosporja in Dardanel, poskrbeli so celo, da ruskemu narodu z ustanovitvijo novih, za življenje komaj sposobnih držav na njegovem dotedanjem državnem ozemlju ob Baltiku, zapro svobodno morsko pot proti zapadu.

Ruskemu narodu so bili hvalo dolžni tudi vsi oni, katerim je po plemenitem prizadevanju ameriškega predsednika Woodrowa Wilsona na osnovi narodnostnega načela vzkliko po razpadu Avstro-Ogrske novo, svobodno življenje, po katerem so tako dolgo goreče hrepeneli. Bili so to balkanski in avstro-ogrski Slovani, kajti ruski narod se je s svojo takratno vlado vred dobro zavedal, da stopa v vojno za njihovo osvoboditev. Kdor drugače trdi, ne pozna ali pa neče poznati gibanja, ki je v znamenju bratovske vzajemnosti nekaj let pred svetovno vojno zajelo s carjem vred zelo obširne plasti ruskega naroda in mu vlilo zanosa pri njegovih borbah. Zahvale pa, žal, tudi pri večini le-teh ni žel. Neko — a le delno — opravičilo za to daje krvava revolucija, ki je razmere v Rusiji tako temeljito izpremenila, da je ves njen zamejski svet bil ostrvenenja iz sebe. Toda, ako je propadla carska vladavina, katere gniloba je postajala široko znana in je nič nazorneje ne označuje, ko možnost razputinstva, caričina vera v božjo navdahnjenost bebca Kolje in njena kopelj v Sarovu, izginilo je to opravičilo, čim se je izmotal iz uporniških homatij in si ustvaril zopetno državno življenje. Nič za to, če se je to življenje skladalo z nazoni ostalega sveta ali ne; saj človeštvo živi v večnem razvoju in nihče ne more z nepobitno gotovostjo trditi, da je ravno tisto najbolje, kar si je on vtepel v glavo in se mu privadil. Glavno je, da se redno vrši. Uravnovalec je narod sam in ravno ruski narod ima toliko umstvene sile in moči za zmožnost, da si izbere novo boljšo pot, ako spozna, da ga sedanja vodi na brezcestje.

Zmagoslavni boljševiški uporniki so sedanji državi ruskega naroda dali

ime »Sojuz Sovjetskih Socijalističeskikh Respublik«, svet pa si je ta dolgi naslov prilagodil po svoje in imenuje državo ruskega naroda le »Sovjetska Rusija«. Ljudje težjih pojmovalnih sposobnosti, pa tudi počasnejše razsodnosti, se nad tem dolgim imenom spotikajo. Njim se radi pridružujejo taki, ki jim je obstoj in ugodni razvoj te velike slovanske države hud trn v peti. Tisti izmed njih, ki so slovanske narodnosti, zlasti radi opozarjajo, da je splošno uporabljavana označba »Sovjetska Rusija« nedopustna, češ da so boljševiki besedo »Rusija« namenoma črtali, da tako pokažejo, kako popolnoma se odrekajo miselnosti, ki je bila v preteklosti vezana s tem imenom.

Tudi temu vprašanju se prilega naslov tega spisa, kajti kako napačno je tako modrovanje, nam pove 13. člen Stalinske ustave. Po tem členu tvori »Sojuz Sovjetskih Socijalističeskikh Respublik« predvsem Ruska Sovjetska Federativna Socijalističeska Respublika kot glavna sestavina, katera sama meri 16,593.080 kvdr. km in ima po številu iz 1939. leta 109,278,614 prebivalcev, potem »Ukrajinska Sovjetska Socijalističeska Respublika« z izmero 443.080 kvdr. km in s 30,960.221 prebivalci in končno »Beloruska Sovjetska Socijalističeska Respublika« z izmero 126.800 kvdr. km in s 5,567.976 prebivalci.

Vse te tri vodilne ruske zvezne republike merile so torej 1939. leta 17,162.960 kvdr. km s 145,806.811 prebivalci, dočim je ostalih osem, okoli tega ruskega jedra zbranih in z ruskim imenom tudi označenih republik merilo skupaj 4,108.240 kvdr. km in je imelo 24,660.375 prebivalcev.

S pridobitvami v zadnjem četrtnem letu lanskega leta in pa letos je število prebivalstva ruskega državnega jedra, katero samo po sebi tvori skoraj šestino vse zemeljske oble, naraslo za več ko 20 milijonov.

Omembne vredno pa je in to zamolčati bi bilo v škodo resnici, da Sovjetska Rusija — v hvalevredno razliko od mnogih drugih držav — vsem narodom pridruženih jej republik dopušča popolno narodno svobodo in jezikovno ravnopravnost.

Pa poglejmo v nadaljnji razvoj dogodkov:

Zopet se je jela razvijati mednarodna napetost in ni bilo potreba bog-sigavedi kakšne bistrournosti za spoznanje posledic, do katerih mora dosledno privedi. Sklicevali so posvetovanja za omejitev oboroževanja, izdatki za narodno obrambo pa so vendar od leta do leta bolj obteževali proračune velikih in malih držav. Le-teh poslednjih zaradi napačne domneve, da jim je v Društvu narodov, katerega je predsednik Wilson res zasnoval s takim namenom, ustvarjeno bilo politično poprišče, na katerem se morejo uveljavljati ravno tako kakor velike države. Sirote dolgo niso opazile, kako se je plemenita Wilsonova namera izjalovila. Saj v resnici niso bile nič drugega ko »vlečkonosilke« svojih velikih tovarišic.

Pripravljanja za nove spopade so se na vsej črti začela. Ko so morali to spregledati že tudi slepci, je prišla pred Društvo narodov v Ženevi Sovjetska Rusija s predlogom za kolektivno varnost za mir. Brez dvojbe predlog, ki je bil vreden vsega priznanja in resnega zanimanja, kajti z njim je bila podana možnost za najpreprostejši in najizdatnejši način splošne ohranitve miru namesto dotedanjih mnogoštevilnih dvostranskih meddržavniških dogovorov, s katerimi so diplomatje zlasti malih držav svoje narode zazibavali v zmotne nade, da so na ta način varni pred vsemi in vsakršnimi napadi. Toda velesile o sprejetju tega predloga — menda prav zato, ker bi bil mir res zagotovil — niti slišati niso hotele. SSSR pa je vendar vkljub svoji neprikupni vnanjosti kot krepka mladenka začela zbu-jati izredno zanimanje mednarodnih političnih galanov.

Jeli so pošiljati snubce k njej. In imeli smo užitek iz daljave slediti njihovim prizadevanjem. Saj so nas kar cele mesece zabavala radijska poročila, kako snuboki potekajo. Šlo je namreč ravno narobe kakor pri navadnih snubitvah za zakonsko zvezo. Čisto prirodno: saj je tu šlo za me-zalijanco, o kateri se je že naprej vedelo, da ne bo trajna. Zabavno je bilo poslušati, kako je uspeh snubitve, dasi se je vlekla kakor morska kača, izven vsake dvojbe prazen. Še zabavneje pa, da je proti vsem navadam v podobnih primerih — zasnu-bljenka zahtevala doto od snubca. Bistroidnejšim poslušalcem radija se je pa končno vse to vendarle začelo sumljivo zdeti in zaslutili so, da in kaj utegne za vsem tem, tako v nedogled vleko-čim se dogajanjem tičati.

21. avgust 1939. leta je mahoma prinesei jasnost. Ta dan je odpotoval v Moskvo nemški zunanji minister von Ribbentrop. Dva dni nato je bil podpisan dogovor o prijateljskem sporazumu med Nemčijo in Sovjetsko Rusijo.

Iznenadenje, ki je ta dogodek zbudil po vsem svetu, je bilo splošno; politični maček v Londonu neznansko hud.

Kako je bilo vendar to mogoče? Gospodi ob Temzi se je, ko je jasno spoznala bližajoče se dogodke, zazdelo zelo zaželeno najti možnost, da velik, ako ne največji del namenjenega jim težkega bremena nalože drugim na ramena. Sovjetska Rusija se je po usodnih revolucijskih homatijah izmotala iz velikega nereda, v katerega je bila zašla, in njena uprava je začela tako redno poslovati, da so ostale države — z malo izjemo dveh, treh — stopale zaporedoma z njo v diplomatske stike. Njeni vlastodržci, ki so se dobro zavedali, da jih bo ves svet kot nasilne prilastnike oblasti čez ramena gledal, posvetili so svojo pozornost predvsem organizaciji državne brambne sile in so v dvajsetih letih ustvarili tako mogočno in deloma čisto na novih izumih in načelih slonečo vojno organizacijo, da je vzbujala zavist in spoštovanje, in da so se bistrourni sosede z leve strani jeli pri njih učiti in jih v mnogočem posnemati. Kaj je to pomenilo v državi, ki je mogla brez

posebno velike težave v primeru potrebe postaviti več ko dvajset milijonov dobro oboroženih mož na bojne poljane, pač ni treba še posebej pojasnjevati. Ravno tako pa je jasno, da je bilo vsaki državi, ki je nameravala izzvati kak oborožen spor, ali je bila v nevarnosti, da bo proti svoji volji vanj zapletena, njeno zavezništvo zelo zaželeno.

Odtod torej želja Velike Britanije, da bi prišla s Sovjetsko Rusijo v zavezniške stike.

Odveč bi bilo raziskovati, če so za to bili verjetnostni pogoji. Dovolj je, ako ugotovimo, zakaj ni moglo priti do teh stikov, to je iz prestižnih in stvarnih razlogov.

Sovjetska vlada je bila sestavljena iz oseb, ki jih je prinesla na površje revolucija, večinoma iz preprostih mož brez večje šolske izobrazbe, a z nadpovprečno prirodno pametjo. Vladi države, v kateri praviloma še le lordstvo, združeno z visokošolsko izobrazbo in družabno uglajenostjo, daje osposobljenost stopiti vanjo, je taka vlada seveda stala pod ravno enakovrednosti. Zato so ondi, kjer so diplomatska opravila vodili karieristi svetovnega slovesa, kakor lord Palmerston, Gladston, Disraeli, niso mogli odločiti, da bi po juhti dišečim diplomatom v Moskvo poslali enakovredne pogajalce. V Moskvo so namreč iz Londona prihajali na pogajanja le diplomatski uradniki nižje stopnje, ki so se prav za prav v tem delikatnem poklicu še vežbali. Da morejo ljudje brez plemskih naslovov in samo s čutom človeškega ponosa tudi biti občutljivi, tega se visokorodni lordi ob Temzi niso zavedali. Pa še nečesa, in še veliko bolj važnega ne: da bi iz revolucije nastala vlada mogla priti na misel usmerjati svoje delo po tradicijah prejšnjih carskih vlad. In vendar je bilo tako.

Boljševike je privedel na vlado upor proti carizmu. Srd do njega jim je napolnjeval srca in je podžigal njihovo divjanje tako, da so pomorili vso carsko rodbino. Zelo bi se bil pa zmotil, kdor bi bil iz tega sklepal, da so zagoreli tudi srdu do ruske države in do vsega, kar je iz carskih dob spominjalo na državo. Ravno narobe: koj ko so postali po vzpostavitvi reda bolj prisebni, spoznali so za svojo dolžnost nadaljevati vse tisto delo prejšnjih vlad, ki je bilo v korist ruskega naroda in njegove države, katere voditelji so postali.

Naravna posledica tega je bila, da so živo občutili ono nehvaležnost, ki jo je ruski narod za svojo udeležbo v svetovni vojni doživel. Zato so torej od angleških pogajalcev za vojno zvezo predvsem zahtevali, da dobe vrnjeno ob Baltiku zopet vse ono ozemlje, katero je bilo Rusiji z ustanovitvijo Litve, Latvije, Estonije in Finske odvzeto. Zastonj je bilo vse: Anglija je na to zahtevo odgovarjala s svojim: non possumus.

Ko je šlo za to, da naj pride Sovjetska Rusija na pomoč Poljski, kadar bi le-ta bila napadena, je Moskva bila k temu pripravljena, ako se zaklju-

ček obrambne zveze sploh sklene. Toda Poljska je stavila — zares prav »poljski« — pogoj: da pri tej pomoči »noben ruski vojak ne sme stopiti na poljska tla«. Nesmisel tega pogoja bije v oči, toda Anglija se mu je pridružila. Stalinu in Molotovu je to moralo odpreti oči — in pripravila sta Londonu iznenadenje, da tako grenkega ni zlepa doživel: podpisala sta prijateljsko pogodbo z Nemčijo, ki je Rusiji prinesla ne le to, česar ji niso hoteli priznati pogajalci, nego veliko, veliko več. In to brez človeških žrtev, katere bi bile po pogodbi z Anglijo neizogibne!

Vse, kar tu pripovedujem, je danes že zgodovina. Zanimivo pa je opozoriti na nekatera zelo značilna dejstva, katera zgovorno svedočijo, da boljše-viki kljub vsem svojim napakam, ki jih morejo imeti in jih po mojem mnenju tudi res imajo, niso tako nenarodni, kakor se to od nekih strani tako rado naglaša. Prijateljska pogodba z Nemčijo sloni, kar se Sovjetske Rusije tiče, na narodnostnem načelu. Izgovorili so si namreč za primer, ako izbruhne vojna med Nemčijo in Poljsko, poleg izselitve vseh Nemcev iz pribaltskih držav več ko polovico ozemlja Poljske. Meja, katero sta pogodbenici objavili, je imela iz strateških ozirov iti ob Bugu in Visli do Sana, tako da bi bila na desnem bregu Visle ravno nasproti Varšavi ležeča Praga pripadla Rusiji. Toda le-ta se je premislila in je kakih štirinajst dni na to naznanila, da se je odrekla dogovorjeni meji in se z Nemčijo zedinila za drugo, po jezikovni meji med poljsko in rusko govorico. Prostovoljno se je torej glede na narodnostno načelo odrekla nekaj tisočem štirijaških kilometrov.

Seveda bi bila tu mogoča pripomba, da je ta nova meja v slovansko škodo. Toda ne bila bi umestna. Dejal sem že, da se Poljaki niso nikdar ogrevali za Slovanstvo. Res jih je z vso prepričevalnostjo svoje plameneče besede klical k pameti goreči rodoljub Jan Korfanti, poslanec iz Poznania, ki jim je dokazoval, v kakšno propast vodijo svoj narod, ako se pravočasno ne zavedo, da mu je le v Slovanstvu spas; a varšavski mogotci so ga za to vrgli v ječo, kjer si je nakopal bolezen, ki je lani njegovemu življenju, katero je bilo le goreče ljubljenu narodu posvečeno, storila konec. Podobno se je zaradi njegove slovanske usmerjenosti godilo tudi eni najpametnejših glav Wielopolske, gorečemu rodoljubu in voditelju narodnih demokratov Romanu Dmowskemu. Drug dokaz je, da so koj po tretji vzpostavi Poljske sklenili prijateljsko zvezo z Nemčijo, dočim so s sestrsko Češkoslovaško iz malenkostnih razlogov prišli v jezljivo nasprotstvo, kateremu so tik pred okupacijo Češkoslovaške leta 1938. postavili krono s tem, da so še iz njenega živega telesa prav v smislu načel beneškega trgovca izrezali funt mesa.

Sovjetski Rusiji se kaj rado očita, da ni narodna in da se za Slovanstvo ne zmeni veliko bolj ko za lanski снег. Da se ji dela s tem namepoma

krivica, je vidno že iz prednjega. So pa za to še tudi drugi dokazi. Ko je naša posestrima Češkoslovaška — zapuščena od obeh svojih zapadnih zaveznic — preživljala svoje najusodnejše trenutke, je bila edina Sovjetska Rusija, ki je ni zapustila. Nujno je namreč pozivala Francijo na predvideno skupno pomoč.

In potem, ko je bila z Nemčijo sklenila prijateljsko pogodbo, ni, kakor se je splošno pričakovalo, odslovila češkoslovaškega poslanika, nego je le-ta še vedno pooblaščen pri njeni vladi v Moskvi.

Glede svojega stališča v sedanji vojni kaj radi nazivajo Sovjetsko Rusijo Veliko Neznanko. Res je, da ima diplomate, ki so dokazali, da so svoji nalogi ravno tako ali pa morebiti še bolj kos, ko njihovi tovariši v drugih velikih državah, ali pa diplomatje bivše carske Rusije, kateri so imeli pred seboj že imenitne vzornike, ki so jim lahko bili za zgled. Voditelji sedanje države ruskega naroda po svoji prirojeni pameti vedo, kdaj je v interesu občega blagra treba molčati, in zato ne raztrobentavajo svojih nakan. Z ozirom na to je prednja označba deloma opravičena, dasi izkušnemu politiku ne bo nemogoče najti vsaj do neke mere prave smeri njene poti. V sodobnem dogajanju je na primer jasno vidno, da odločilno vodstvo SSSR teži za tem, da na kolikor mogoče miren način doseže izpolnitev vseh tistih obvez, ki si jih je bila carska vlada izgovorila za pomoč v svetovni vojni. Velik del teh teženj je že oživetvorjen. Da se bo oživetvoril tudi ostali del, je jasno, ker je to deloma pogodbeno zajamčeno, deloma pa iz politične nuje od izvenpogodbene strani ponudeno. Toda likvidacija sedanjega krvavega razračunavanja se utegne še zavleči in tudi še ni gotovo, če bo takšna, kakor sta jo obe pogodbeni stranki ob sklepanju pogodbe jemali v svoj verjetnostni račun. Za ta slučaj je treba torej tudi pripravljenosti, morebiti celo takšne, ki bo zahtevala prav posebnih, morebiti celo z žrtvami združenih, priprav.

V zvezi s tem pa je Sovjetska Rusija splošni svetski javnosti vendarle bržkone res še Velika Neznanka. In zato morda ne bo odveč, ako poskusimo sedaj, ko je tudi naša država stopila z njo v diplomatske in poslovne zveze, od katerih si smemo obetati velikih koristi, o njej z oslonom na uradne številčne podatke kaj več povedati.

»Sojuz Sovjetskih Socijalističeskikh Respublik« je država ruskega naroda, ki obsega več ko šestino vse zemeljske oble in ima 193 milijonov prebivalcev, izmed katerih jih je ruske narodnosti približno 140 milijonov. Sedanja vladavina je po zrušenem carskem vladnem sestavu smatrala za svojo prvo dolžnost, ustvariti mogočen obrambni sestav. V prvi vrsti seveda zato, da se nanj opre in očuva pridobitve revolucije. Ko je bilo to doseženo in je bila državna uprava po novih načelih vravnana, pa hoče biti mogočen steber državne zgradbe. Dandanes šteje rdeča armada poldrug milijon stal-

ne, vzorno oborožene vojske vseh vrst orožja in znašajo potreščine vojnega ministrstva po proračunu za 1940. leto 571 milijard dinarjev. Ob potrebi more država postaviti pod orožje eden in dvajset milijonov vojakov; ako bi pa naj bil mobiliziran v najskrajnejši sili ves za orožje sposobni moški svet, celo štirideset milijonov vojakov.

Boljševiško vladavino ljudje pogosto vse vprek obsojajo, ker predstavlja nekaj novega, kar se izmika dosedanjim pojmom.

Naj o tem govore dejstva: Leta 1913. je bilo v Rusiji 78 odst. nepismenega prebivalstva, leta 1937. le še 10 odst. Tolikšen uspeh je imelo po boljševikih ukazano vpeljeno poučevanje vsega, tudi odraslega prebivalstva. Za šole so leta 1913. znašali državni izdatki 1820 milijonov dinarjev, leta 1937. pa 185.000 milijonov, ali 185 milijard dinarjev.

Za socialno skrbstvo in ljudsko zdravje menda nikjer drugje na svetu ni tako poskrbljeno, kakor v Rusiji Zdravniki so tam državni nameščenci in morajo ne le dajati brezplačno pomoč vsakemu državljanu, nego imajo tudi dolžnost neprenehoma skrbeti za ljudsko zdravje in zato pridno obiskovati svoje sodržavljane. Tudi zdravila so za vsakega državljanu brezplačna. Zaklad za zdravniško nego je l. 1938. znašal več ko eno in šestdeset milijard dinarjev, ves fond za socialno zavarovanje pa dvesto štiri in šestdeset milijard dinarjev (računajoč rubelj po tečaju 10 din).

Predaleč bi vedlo, ko bi hotel navajati še več primerov. Pač pa se mi zdi potrebno opozoriti, da so s kanali zvezali svojo prestolnico »belokamennuju Moskvu«, (ki je najbolj kopninsko mesto od vseh prestolnic Evrope!) s petimi morji: z Belim, Baltskim, Azovskim, Črnim in Kaspiškim, ter jo tako napravili za morsko пристanišče; dalje, da so pet in sedemdeset kilometrov dolgo brzično strugo Dnjepra napravili plovno in sezidali na njem največjo električno centralo sveta, tako imenovani Dnjeprostroj, ki preskrbuje z električnim pogonom obrovski kombinat raznih tvornic, katere zaposlujejo okoli sto tisoč delavcev; končno, da imajo ob Volgi, ki jo tako uravnavajo, da bo mogla nositi ladje z najglobljim brazdenjem vode, v gradnji več električnih central, katerih ena bo po velikosti prekašala še Dnjeprostroj.

SSSR je tu in živi svoje državno življenje, katero je prav svojevrstno urejeno, kakor je svojevrstno urejeno tudi v nekaterih drugih državah, in sicer tako, da se to bistveno razlikuje od uredb, na katere smo mi navajeni in katere se nam zato zde najprimernejše. Silno nevarno bi pa bilo ravno v sedanji dobi, ko so državnopravna vprašanja na prelomu, zapirati pred temi dejstvi oči. Narobe: le tisti bo prav vozil, ki si bo izbiral izmed poti, na katere nas razmere usmerjajo, tisto pot, ki bo najprimernejša, in z vprego, ki se bo prilegala razmeram.

Napačno bi torej bilo nad SSSR ošabno vihati nos, češ: država manjše vrednosti, ki jo vladajo nepočesani uporniki! Poizkusilo je to ob času finske vojne Društvo narodov v Ženevi. Sledeč prišepetavanju vodilne sile so članice tega društva z velikim tamtamom, (pri katerem pa — na srečo in v njeno čast bodi ugotovljeno — Jugoslavija ni sodelovala!) izključile SSSR iz članstva. S stoiško mirnostjo, kakršna dolikuje samozavestniku, ki pozna svojo vrednost, je šla vlada SSSR čez to neokusnost na dnevni red. Pa je tudi res kmalu doživela, da je prišepetavalka onega sklepa začutila hudega moralnega mačka in da sedaj hodi okoli nje in si prizadeva zabrisati spomin na oni spodrsljaj.

Sicer je pa vse notranje življenje SSSR kljub jezikovni enakopravnosti vseh ostalih narodov uravnano tako, da se iz vsega čuti in spoznava, kako je vse pod vrhovnim vodstvom ruskega naroda in pod blagodejnim vplivom ruske kulture. Vsa verjetnost pa je, da ni daleč tisti čas, ko bo zavedni ruski narod dal svoji državi zopet ime, ki ga je cela stoletja častno nosila in je njej bilo v ponos, njenim sovražnikom pa v strah in trepet.

GOSPODARSTVO SLOVENCEV V JUGOSLOVANSKI DRŽAVI PA V SLOVENSKI BANOVINI

GOSPODARSKA STRUKTURA PREBIVALSTVA

Do danes noben del naše jugoslovanske sredine ni bil sposoben izobličiti iz sebe reformističnega gibanja, ki bi eliminiralo razne narodne kolovodje v menjalnem koraku plehkkega, brezprogramskega taktiziranja ter uvedlo kake strukturalne preosnove, dovolj premišljene, da bi mogle koristiti v socialno gospodarskem oziru širokim slojem. Za vsakega mislečega človeka je bilo tako jasno že vnaprej n. pr., da priložnostno euforični reformizem ob obletnici sporazuma ne bo zavrl niti vrtinca tržnih cen. Sedaj plačujemo pač luksuz vsestranskega političnega protežiranja strokovne ignorance. Pri tem je seveda vsak očitek na kateri koli konkretni naslov popolnoma neupravičen. Krivda za položaj, v katerem brodim, je kolektivna ter organsko izvira globoko iz vsega našega kulturnega in političnega početja zadnjih desetletij. Obnašali smo se od rokoborskih društev do akademij v državno organizatoričnih stremljenjih, kot da baš za nas edine na svetu ne velja trdi zakon dela in logike.

Predno govorimo sploh o kakih preosnovah, moramo razčleniti prebivalstvo po gospodarskih funkcijah in s tem vsaj dognati elementarno interesno opredelitev njegovi hsestavni enot. Ta razdelitev tvori tudi nadaljnji temelj konkretnih sklepov naše razprave. Vsled brezmiselne nesoveznosti naše statistike mi ni mogoče strožje razmejiti in zasledovati posameznih poklicnih skupin v razporeditvi tako n. pr.: delovnih mest, lastništva obratov investiranih kapitalov in po skupnem narodnem, delodajalčevem in delavčevem zaslužku. Zastavil sem zato v sledečem le nekaj sond za vse te socialno gospodarske karakteristike (2).

POLJEDELSTVO, GOZDARSTVO IN RIBIŠTVO

Namesto ocenitve narodnega premoženja, ker je še nimamo, navajam po statistikah za l. 1938 obsežnost substrata pri glavni panogi našega gospodarstva v 1.000 ha (država-banovina) (2,31):

celokupna površina	24,754 (100%)	1,584 (100%)
poljedelska površina	14,552 (59%)	826 (52%)
njive	7,551 (30.5%)	314 (20%)
travniki	1,841 (7.5%)	248 (15.6%)
pašniki	4,377 (17.8%)	194 (12.2%)
ostalo	783 (3.2%)	68 (4.2%)
površine, sposobne za melioracijo	1,877	149
gozdovi	7,740 (31%)	679 (43%)
neproduktivno	2,462 (10%)	79 (5%)

Kakor bo razvidno iz prihodnjega odstavka, naraščajo izrabljene povr-

šine poljedelskega zemljišča vedno počasneje. Grafične krivulje (1919 do 1938) dokazujejo roparsko izrabo poljedelsko-gozdnega substrata v državi, medtem ko so razmere v banovini neprimerno bolj stabilizirane odnosno stagnirane.

Prebivalstvo (na 1000 oseb), ki živi od neposredne izrabe produktivnih sil zemeljske površine: I. (poljedelstvo-živinoreja), II. (čebelarstvo-svilarstvo-ribogojstvo), III. (ribolov) in IV. (gozdarstvo-ogljarstvo-lov), je bilo v državi-banovini razvrščeno l. 1931 takole (32):

	I.		II.		III.		IV.	
1. samostojni in zakupci	1,765	117.6	0.3	—	3.0	—	0.3	0.1
2. nameščenci	2.3	0.5	—	—	—	—	4.8	0.4
3. delavci	21.3	1.5	—	—	1.0	—	3.4	0.1
4. dninarj in sluga	450.4	81.0	—	—	0.5	—	1.2	0.4
5. vajenci	0.1	—	—	—	—	—	—	—
6. pomožn. druž. člani	2,839.0	170.5	—	—	0.7	—	—	—
7. posli	2.8	0.3	—	—	—	—	0.2	—
Pridobitno prebivalstvo	2,082	371.6	0.5	—	5.3	—	10.3	1.1
Vzdrževano prebivalstvo	5,544.8	314.6	0.9	—	9.0	—	16.9	2.0

Število in velikost posestev sta odločujoča činitelja agrarne strukture in bistveno važna za presojo njih pomena kot celic v gospodarskem organizmu države-banovine (33):

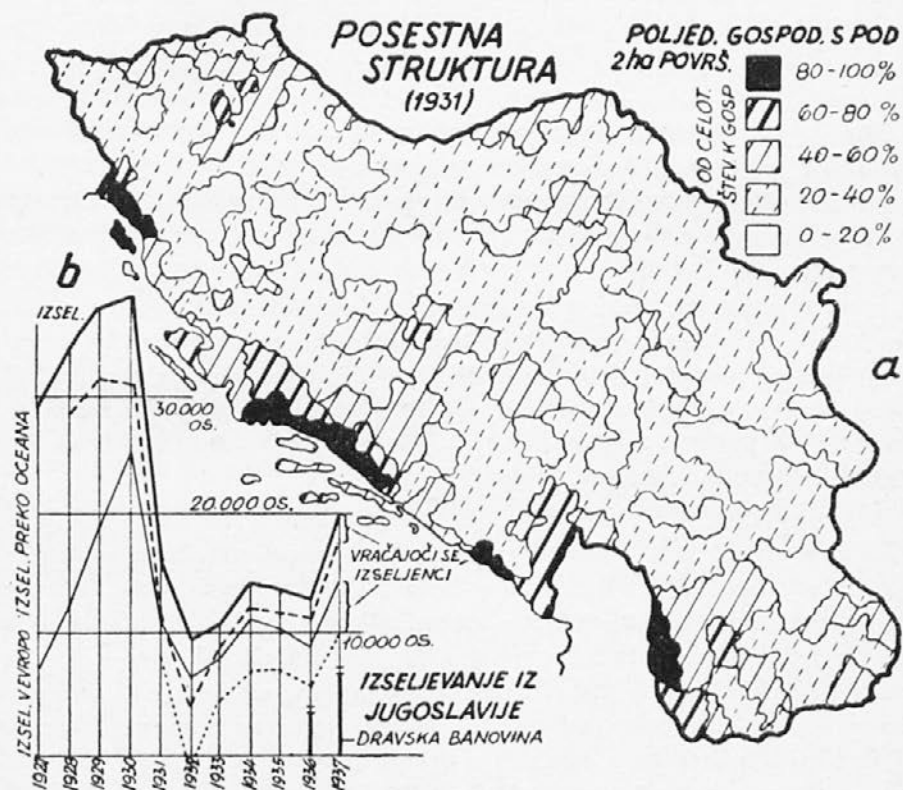
	Na število posestev: pripade zemlje v 1000 ha:			
0.01— 2.0 ha	671,865	51,137	693.5	43.4
2.0 — 5.0 ha	676,284	37,655	2,287.5	125.8
5.0 — 10.0 ha	407,237	28,832	2,873.1	207.7
10.0 — 50.0 ha	223,382	35,255	3,769.3	650.6
50.0 — 500.0 ha	6,749	1,694	632.4	161.4
nad 500.0 ha	208	55	389.8	89.6
Skupno	1,989,725	154,628	10,645.9	1,278.6

Suhi račun, ki je vzporedil agrarno zgradbo Jugoslavije in Slovenije, ne da bi upošteval socialno in politično plat vprašanja, kaže, da sta si oba indeksa koncentracije zemljišč zelo blizu (34). Posledica sedanjih prilik pa je propad obdelovalnih metod in zmanjšanje kvalitetne produkcije (35). Potrebne so torej tehnično tako za vso državo kot za banovino po smislu in cilju enake preosnove. V tem oziru se mora prilagoditi izbor obsega racionalnih regionalnih edinic naravnemu substratu, in to v gorovju, v gričevju, kateksohen zemlji malega obrata in v prenaseljeni ravnini.

Iz vzporeditve zgornjih tabel sledi, da je število poljedelskih obratov znatno večje od števila samostojnih poljedelcev, in to v državi 100 : 89 in v banovini 100 : 76. Enotam v individualni lasti pripada le del produktivne površine, v državi 48% in v banovini 85%. Temeljnega indeksa proletarizacije kmetov in komplementarno še znatnega deleža zemlje, ki je na ta ali oni način za razne kolektive že danes, oziroma še danes večinoma ekstenzivno izrabljana, še nihče ni pri nas upošteval v razpravah o socialno

gospodarski ureditvi, ki prihaja. Dodatno moramo upoštevati, da je zlasti v relativno večjih površinskih kategorijah zastopana posebno severno Save in Donave, deloma tudi v Primorju, tujerodna in nekmetska posest (36).

Vse te številke dokazujejo, kako lahka in koristna je pri nas preokrenitev v nove smeri lastninskega pojmovanja in kako brezvestno je strašenje našega kmeta pred radikalnejšimi reformami s tem, da se zlorablja in napačno inspirira njegov čut za tako posest, ki mu ne daje več človeka vredne eksistence.

sl. 6 a-b

O splošni rentabilnosti kmetijstva moramo ugotoviti, da je bilo l. 1918 popolnoma razdolženo ter začelo v konjunkturi obratovati »na čisto«, vsaj v kolikor niso bile nepremičnine in inventar uničeni od vojne. Kljub temu je že l. 1936 postala nujna ponovna transakcija, umetna razdolžitve, ki seveda niti za kmeta, niti za državo-banovino s 76%—60% kmetskega prebivalstva ne odpravi kroničnega zadolževanja iz stiske in ne morda zaradi najemanja kreditov za produktivne investicije (37). V konjunkturah naš kmet nepremišljeno troši za nepotrebne konsumne dobrine. Ker gremo

morda naproti razdobju visokih cen za poljedelske pridelke, bi bilo koristno vsaj del zvečanih dohodkov speljati v drobne investicije, kot so moderna gnojišča itd.

Narodni dohodek iz posameznih strok kmetijstva izkazuje tele rezultate:

	1931	1935	1937	1938
I. Poljedelstvo	9.19	8.78	11.04	11.46
I. Živinoreja	5.81	7.12	7.85	7.51
II. Čebelar., svilarstvo itd.	0.05	0.06	0.12	0.12
III.—IV. Ribolov in lov	0.09	0.08	0.09	0.10
Domača obrt	3.62	3.38	3.05	2.95
IV. Gozdarstvo	2.63	1.93	2.40	2.50
	21.39 (50.4%)	21.35 (57.0%)	24.55 (55.6%)	24.64 (52.5%)

Značilno za slovensko letargijo je dejstvo, da nimamo računa o narodnem dohodku v naši banovini. Z raznimi povsem nezanesljivimi interpolacijami in uporabo koeficientov dobimo, da odpade za l. 1935 nekako 2.3 milijarde na poljedelstvo in živinorejo in 0.3 milijarde na gozdno rento, sekanje in prevoz lesa (38, 39, 40).

Letni dohodek na osebo v tej gospodarski skupini znaša za državo cca. din 2000.—. Ako razvrstimo poljedelsko-gozdarsko prebivalstvo na grupe a) samostojne gospodarje, b) nameščence, c) delavce, dninarje, vajence, d) posle, dobimo za državo-banovino na 1000 oseb, po podatkih štetja iz leta 1931: a) 1,768.7 — 117.7, b) 7.1 — 0.9, c) 477.9 — 83.0, d) 3.0 — 0.3, SUZOR (1938) 3.8 — 0.6.

Silna revščina, ki jo zrcalijo vse gornje številke, se točno sklada s sliko, ki jo daje tabela o posestni strukturi. Na gospodarstvih 0.1 — 2.0 ha životari v državi 3.359 milijona in v banovini 0.23 milijona ljudi. Delovne sile iz tega rezervoarja povzročajo stalno inflacijo na delovnem trgu in v zadnjih letih jih prodajamo v srednjo Evropo. Na obratih 2.0 — 5.0 ha strada domala stalno še 3.4 milijona Jugoslovanov, od tega 0.17 milijona Slovencev, živečih globoko pod etično dopuščeno normo za delovnega človeka. Le na 630.000 poljedelskih edinicah v državi in 64.000 kmetijah v banovini živi v primerno ugodnih razmerah okoli 3.4 milijona ljudi v državi in 0.29 milijona v banovini. Konkretno sliko razmer daje dejstvo, da je ob krizi slovenski polgruntar dobival za svoje delo mezdo din 1.7 (41).

Dninarji tvorijo delovno silo, ki zastaja na podeželju ter jo intermitentno izrablja v najetem delu večji posestnik. Mezde, deloma »in natura« so silno nizke.

Delavci in posli so zaposleni v gozdarstvu in živinoreji jačje posestne kategorije.

Iz primerjave tabel si vsakdo lahko zračuna udeležbo posameznih grup po narodnem dohodku te skupine poklicev.

Značilno je, da socialno zavarovanje v državi-banovini v pravo gmoto našega naroda še ni poseglo. Tudi gospodarsko zavarovanje je relativno še zelo omejeno.

Življenjski standard, ki se zrcali v hrani, obleki in stanovanju, je izredno skromen v vseh čisto kmečkih okrajih z zdrobljeno posestjo. V posameznih conah naše države tozadevno ni razlike. Iste prilike vladajo v Halozah, Hrvaškem Zagorju in Bosanski Posavini, in podobna sta si dalmatinski in črnogorski Kras (42—50). Zdravstvo, higiena in izobrazba so na nizki stopnji, ker je tozadevna služba ne le zanemarjena, temveč jo je posebno težko organizirati v raztreseno naseljenih poljedelsko gozdarskih rajonih (51). Vsled lakote in kot posledica pretrdega dela pri zaposlitvi nedoraslih otrok nastopa fizična degeneracija. Alkoholizem, tuberkuloza, malarija, endemična sypilis in trahom pustošijo življenjsko silo zapuščenega naroda. (22). Zanimiv je pojav, da ljudje, ki so se naučili brati, v podeželski samoti to zopet pozabijo. O kaki resni in sistematični vzgoji naraščaja k racionalnemu kmetijstvu še ne moremo govoriti. Nekaj dela opravijo gospodinske in državne ter banovinske srednje poljedelske šole (8727 odn. 3 in 46).

INDUSTRIJA IN OBRT

Avtohtono podlago jugoslovanske industrijske in obrtne delavnosti tvorijo poleg poljedelske zemlje in gozdov še rezerve rud in ostalih tehnično uporabnih hribin ter energetični viri. Ker je pojem dela, to je originalnega raziskovalnega dela, naši znanosti ostal tuj, so vsi naši gospodarski inventarji pomanjkljivi. Tudi ta del substrata in nanj navezani predelovalni instrumentarij je ostal neproučen in neocenjen. Dokler pa krijejo same osnove toliko neznank, je seveda vsako zanesljivo usmerjanje po premišljenem načrtu nemogoče.

Prebivalstvo, ki živi v državi-banovini od rudarstva in obrtno-industrijske predelave, se razvršča po štetju iz l. 1931 v sledeče skupine po 1000 oseb: V. (hranilna), VI. (papirna), VII. (rudarsko-topilniška), VIII. (kamen-zemlja-steklo), IX. (kemična-energetična), X. (kožarska-ščetine-roгови), XI. (tekstilna), XII. (kovinska), XIII. (gradbena), XIV. (razne obrti), XV. (lesna in kostna), XVI. (oblačilna), XVII. (strojna), XVIII. (težaki in delavci), XIX. (poligrafija):

	V.		VI.		VII.		VIII.		IX.	
1.	25.0	2.6	0.2	—	—	—	3.1	0.4	0.6	—
2.	4.0	0.3	0.4	0.1	2.3	0.5	1.3	0.2	3.0	0.4
3.	30.6	3.8	2.5	0.4	20.7	7.9	9.5	2.2	4.0	0.8
4.	7.8	1.5	1.6	1.2	3.0	0.9	4.6	1.1	2.6	1.2
5.	6.2	1.1	0.2	—	—	—	0.7	0.2	0.1	—
6.	2.2	—	—	—	—	—	0.3	—	—	—
7.	2.5	0.5	0.1	—	0.2	—	0.3	—	0.5	—
P.	78.7	10.0	5.2	1.9	26.5	9.4	20.1	4.4	11.1	2.6
V.	99.8	9.0	4.4	2.0	40.9	18.1	24.2	4.9	13.7	3.2

	X.		XI.		XII.		XIII.		XIV.	
1.	2.8	0.6	8.3	1.0	29.7	2.5	20.0	3.0	0.4	—
2.	0.5	0.1	1.7	0.4	1.4	0.5	2.6	0.4	0.3	—
3.	4.8	1.4	16.0	4.3	36.6	7.3	33.1	6.0	1.3	—
4.	1.1	0.6	6.5	3.0	3.6	2.2	7.6	1.4	0.3	—
5.	0.9	0.2	1.3	0.2	11.7	2.0	3.2	0.8	0.4	—
6.	0.1	—	0.6	—	3.0	—	0.4	—	—	—
7.	0.2	—	0.4	—	0.5	0.1	1.0	0.1	0.1	—
P.	10.5	3.1	35.0	9.1	86.8	14.9	68.3	11.8	2.9	0.2
V.	12.6	3.6	23.1	4.0	107.5	14.8	105.4	14.2	2.8	0.2

	XV.		XVI.		XVII.		XVIII.		XIX.	
1.	23.0	3.4	74.8	12.6	10.0	1.2	—	—	1.5	0.1
2.	3.9	0.7	0.8	0.2	3.7	0.3	—	—	0.9	0.1
3.	36.6	7.8	68.9	11.0	24.5	3.1	15.9	0.2	5.3	0.7
4.	12.5	4.5	4.2	0.6	1.6	0.1	34.5	2.0	0.4	0.1
5.	6.7	1.6	23.6	4.3	4.2	0.7	—	—	1.0	0.1
6.	2.9	—	2.3	—	0.4	—	—	—	—	—
7.	1.0	0.2	1.3	0.2	0.6	—	—	—	0.3	—
P.	86.8	18.2	176.2	29.1	45.6	5.6	50.5	2.2	9.6	1.3
V.	104.0	19.6	152.4	16.6	56.0	6.1	59.2	1.2	8.1	1.0

Delovna kapaciteta obrata in efekt zaposlene osebe v njem, ki zavisi od tehnične opreme, je bistvene važnosti za uvrstitev posameznih strok obrti in industrije v produktivni organizem države. V tem oziru smo popolnoma brez podatkov, in celo monografične študije se izognejo klasifikatoričnim raziskavam (52). Gospodarski instrumentarij, ki ga predstavljajo posamezne delovne edinice v državi in banovini, je bil l. 1936 oziroma l. 1938 razporejen:

Stroka:	Št. industr. podjetij:		Št. tovarn:		Št. obrt. obratov:	
V. Poljedelska in prehranjevalna	935	40	121	118	28.114	4.729
X. Kožarska (-ščetine-rog)	96	29	110	50	28.724	3.387
XV. Šumska in lesna (-kost)	443	82	538	174	19.919	3.335
VI. XIX. Papirna in grafična	105	19	99	32	—	—
XI. XVI. Tekstilna in oblačilna	424	85	387	94	19.949	376
VII. Rudarska	—	—	145	5	—	—
VII. XII. XVIII. Metalurška, strojna	199	45	233	62	23.024	3.043
VIII. Gradbeni material	471	40	58	10	17.924	1.217
VIII. Elektro	252	10	525	113		
IX. Kemična	213	36	205	46		
IX. Keramična, steklo	?		203	40	?	
XIV. Razno	172	23	15	2	24.587	9.850
Skupno	3.455	414	3.594	741	155.696	22.188

Od tvornic je l. 1936 pripadalo po obliki firme v državi-banovini:

Posameznikom	1.359	328	Zadruham	42	3
Družbam	748	91	Državi	52	4
Deln. družbam	941	137	Banovinam	11	9
Komand. družbam	77	7	Občinam	146	18
Družbam z omejj. zavezo	170	135	Skupno	3.594	741

V industrijskem sektorju se skladno z obćimi reformami na svetu in v posebnem še vsled težnje avtohtonega jugoslovanskega življa, ki stremi po emancipaciji od tujca, a mu manjka zasebnih kapitalov in iniciativnosti, uveljavlja javna roka.

V naši nedržavni industriji dela po približnih cenitvah 15 milijard kapitala (53). Ako pregledamo samo delniške družbe, kot nosilke glavne industrializacije, je imelo l. 1937 897 industrijskih družb cca 5.0 milijard in 625 bank 2.4 milijarde dinarjev delniške glavnice. Od tega je bilo popolnoma ali deloma tujih družb 228 s 3.3 milijarde kapitala, od tega 2.3 v rokah inozemcev. Obvladali so rudarsko, energetično in kemijsko stroko v državi, v Sloveniji tudi tekstilno in železno industrijo (54).

Obrtne delavnice so v ogromni večini individualna last pretežno domačega življa. Nekatere večje edinice, ki mejijo že na industrijo, pripadajo zadruham. Drobnó delo je pa popolnoma dezorganizirano, in te razmere so dovedle v obrti do propada kvalitete proizvoda prav pod istim kompleksom vplivov, kot se to godi v sproletariziranem kmetijstvu. Zavarovanje rodbin, organiziran nakup surovin, delo na skladišče, vprašanje lokalov in organizirane prodaje so glavni izhodi iz težkega sedanjega položaja (55).

Nacionalizacija odnosno socializacija naše industrije ter reorganizacija celokupne obrtne delavnosti spadajo med osnovne pogoje naše gospodarske in politične eksistence. Izvedljive so le s smotrnim posegom javne roke v lastnino in proizvodni proces.

Glede splošne rentabilitete moramo ločiti industrijski in obrtni sektor. Medtem ko je prvi, trdno organiziran (kartelizacije itd.), uspešno zaščitil lastnike, katerih vpliv, pogosto podprt od zunaj, trajno raste, so bile zanje ostrine konjunktturnega valovanja otopele z nihanjem zaposlenosti in mezde. Obrt je v svoji dezorganizaciji, značilni za drobní obrat, valovala med ekstremi. Le prekupčevanje ji je v nekaterih strokah pomagalo tudi v depresiji do relativnega »blagostanja«.

Narodni dohodek iz posameznih strok industrije in obrti je pokazal tele rezultate:

	1931	1935	1937	1938
V. VI. VII. VIII. IX. X.				
Industrija	3.50	5.00	6.00	7.10
VII. IX. XII. XV.				
Rudarstvo	0.90	0.84	1.13	1.23
XIV. Obrt	5.21	2.95	3.63	3.70
XIII. Gradbena delavnost	0.72	0.58	0.83	0.98
Skupno	10.33 (24.4%)	9.37 (25.0%)	11.58 (26.4%)	13.01 (28.0%)

Tudi za to področje ni števil, ki bi s solidnim računom dokumentirale in podprle gospodarsko politiko dravske banovine v državi.

Povprečni dohodek na prebivalca znaša v industrijsko obrtnem sektorju cca. din 6.000.—. Ako razčlenimo to poklicno skupino brez služinčadi po socialnih grupah, dobimo analogno kot v razdelitvi pri kmetijstvu na podlagi štetja iz l. 1931 in podatkov SUZOR-ja ter Bratovskih skladnic za l. 1938 a: 199.4 — 27.4, b: 26.8 — 4.2, c: 462.4 — 88.5, d: 9.0 — 1.1, SUZOR: 453.5 — 75.6, Bratovske skladnice: 70.5 — 13.1.

Podjetniški zasluži in dobički v industriji so naravno zelo različni ter o njih ni zbranih podatkov. Delniške industrijske družbe so l. 1937 v državi-lanovini ob bilančnih vsotah 16.37 odnosno 1.48 milijard dinarjev izkazale 630.47 odnosno 55.15 milijonov dinarjev čistega dobička. Kolik je bil zaslužek resnično, seveda ni znano, ker odteka tudi v fonde, odpise itd.

Rentabilitete obrtniških delavnic po posameznih strokah, po pokrajinah in po velikosti naselja, v katerih obratujejo, še ni nihče izračunal. Popolnoma neznana je zatorej objektivna donosnost tega dela.

Povprečna osigurana mezda delavca, zavarovanega pri SUZOR-ju, je bila l. 1937 din 22.71 in minimalne mezde nekvalificiranih iz avgusta 1937 so bile v dravski banovini din 3.00—2.25 (57).

S primerjavo tabel in ostalih podatkov je možno izračunati vsaj okvirne številke, kako je razdeljen narodni dohodek med podjetnika, tujca in domačina, ter domačega delavca.

Odstotek zavarovane delovne sile je visok ter je socialno skrbstvo vsaj formalno doseglo visoko stopnjo.

Glede hrane, obleke so razmere med delavstvom boljše kot one na neindustrializiranih področjih, če izvzamemo najrodovitnejše predele države. V mestih pa so stanovanjske prilike slabe. Zelo dobro se obnaša v socialnem oziru razporeditev industrij na podeželje in na mala mesta (58).

Zdravstveno oskrbo nudi socialno zavarovanje. Dasi ima svoje napake v postopku, je v principu pravilno zasnovano. Žal ga divji vrtinec, ki plete v priložnost strankarski objem najbrezvestnejši osebni egoizem s strokovno neizobraženostjo baš sedaj, trga na šibke kose, proces, ki je nasproten samemu bistvu resne socialne politike.

Strokovna izobrazba v obrti in industriji trpi zaradi premajhne specializacije in vztrajnosti sicer nadarjenega delavstva. V tem oziru pa je poboljšanje izvedljivo seveda le z načrtnim opremljanjem jugoslovanskega gospodarskega prostora kot celote, tako s produktivnim instrumentarijem kakor z delovno silo. Specializacija delavca brez zasigurate zaposlitve vodi do katastrofe. Za izobrazbo skrbe: strokovne nadaljevalne (387), moške in ženske obrtne (25 in 259), srednje tehniške šole (18), državne rudarske šole itd.

TRGOVINA IN PROMET

Substrat tretje glavne veje v razčlembi delavnosti našega prebivalstva tvori produktivno-konsumni proces sam. Prenos tovorov in oseb, ki prav za prav po sebi ni produktiven, postaja v dobi širjenja racionalnih monokultur in drugih pokrajinsko-gospodarskih specializacij ter delitev dela, vedno važnejši v proizvodno-potrošnem ciklu. Vzporedno s posploševanjem prevoznih potreb na vse dobrine pa se s stalnim tehničnim izpopolnjevanjem manjša riziko transporta ter s tem socialna važnost posrednika. Ko raste volumen izmenjav, torej promet, pada v zdravo organiziranih občevstvih relativno število in zaslužek trgovcev. Vsa prometnotehniška politika pa mora stremeti po taki organizaciji, ki sistematično zmanjšuje vsoto prevoznih stroškov. Tudi za instrumentarij iz te poklicne skupine nimamo primerne ocene narodnega premoženja.

Prebivalstvo, ki je l. 1931 živelo v državi-banovini od posredništva med producentom in konsumentom ter od prometa, kot prevoznega procesa, se je po skupinah delilo: XX. (trgovina), XXI. (promet), XXII. (gostinski obrati), XXIII. (samostojno gospodinjstvo), XXIV. (denarni zavodi), v 1000 osebah:

	XX.		XXI.		XXII.		XXIII.		XXIV.	
1.	71.7	7.2	13.8	0.7	24.8	2.9	13.6	0.7	0.2	—
2.	13.6	2.0	51.2	9.6	1.1	0.1	—	—	13.1	1.5
3.	33.0	4.3	24.6	2.0	13.4	1.8	—	—	0.1	—
4.	5.2	0.8	10.5	1.9	6.1	0.9	—	—	0.4	0.1
5.	9.4	1.6	—	—	0.8	0.1	—	—	—	—
6.	7.2	0.5	0.3	—	3.1	0.5	—	—	—	—
7.	13.2	1.8	2.0	0.4	2.8	1.0	—	—	2.2	0.2
P.	153.7	18.4	102.3	14.8	52.6	7.4	13.7	0.7	16.2	1.8
V.	188.7	13.1	198.1	27.8	60.3	4.9	4.7	0.1	16.7	1.8

Gospodarski obrati, ki tvorijo instrumentarij tega oddelka delavnosti v državi-banovini, so bili l. 1938 razvrščeni, kakor sledi:

Stroka:	Štev. podjetij:		Stroka:	Štev. podjetij:	
XXI. Državne železnice	1	1	XX. Trgovina	97.516	8.589
XXI. Zasebne železnice	8	—	XXII. Gostinski obrati:		
XXI. Drž. reč. plovdba	1	—	gostilne	41.785	6.152
XXI. Zaseb. reč. plovdb.	2	—	hoteli	418	76
XXI. Morska plvoba	28	—	XXIII. Denarni zavodi:		
XXI. Motor. promet	2.608	474	banke	1.286	574
XXI. Vprežni promet	5.491	712	zavarovalnice	118	16
XXI. P. T. T.	1	1	fin. podjetja	187	—

Velika prometna podjetja JDŽ, DRP, PTT so izključno državna. Le v morski plovbi, ki je subvencionirana, je udeležen zasebni kapital, in to v nekaterih družbah tudi inozemski italijanski. Privaten je v pretežni meri avtomobilski, izključno zaseben je vprežni promet.

Trgovina in gostinski obrati so v tuzemskih rokah, vendar prevladuje židovski element, zlasti na območju nekdanjega madžarskega državnega teritorija.

Bankarstvo je močno razvito in v 625 delniških bankah je vložena 2.4 milijarde glavnice. Razširjeno je tudi drobno »palanačko« bankarstvo, ki je v rokah lokalnih kapitalistov, kateri imajo na svoja okrožja ogromen vpliv. Narodna, Hipotekarna, Agrarna in Obrtna banka, s Pošno hranilnico in nekaterimi banovinskimi denarnimi zavodi so najmočnejše edinice na našem trgu.

Javna prometna podjetja praviloma ne smejo poslovati s prvotnim pridobitnim namenom. Tudi zasebno javno prevoznništvo, katerega tarifi so homologirani ali vsaj kontrolirani — plovba je tudi subvencionirana — ne posluje več po načelih popolnoma svobodnega gospodarstva ter se s tem približujejo principom usmerjenega gospodarskega delovanja.

Kontrolirani promet bi moral biti skupno z javnimi denarnimi zavodi usmerjevalec gospodarske izgradnje države ter činitelj v regulaciji konjunkturalnih valovanj. Žal niti v tarifni, niti v kreditni politiki javna roka ni znala izpolnjevati svoje naloge.

Svobodna zasebna trgovina, povezana z zelenaštvom, zlasti na jugu države, je že v mirni dobi dovedla posebno v pasivnih predelih do stranskega izrabljanja producentov in konsumentov. Tako so bile v zimi 1935 ugotovljene cene za koruzo v Peči in Podgorici z 0.6 v prvi in din 2.8 v drugi (61). Anketa Gospodarske sloge (1939) daje za Hrvaško kričeče primere, kako izrabljan je mali kmetovalec (47). V dobi krize so bili 100—115 odst. dobički pri kupčevanju z živino v Sloveniji dokaj čest pojav (62).

Mnogi poskusi dirigiranja so se ponesrečili, pogosto celo vsled zlorabe predpravil, danih zadrugam. PRIZAD, ustanovljen v atmosferi velikega padca cen poljedelskih proizvodov, na »hausse« ni reagiral. Pozornost, vsa skoncentrirana na žito, je preprečila, da bi bila državna intervencija vzdržala z določitvijo cen ravnotežje med kulturami za potrebe domače surovinske proizvodnje. Breznačrtnost in strokovno neznanje tako dan za dnem diskreditirata dobromišljene in potrebne pogoje javne roke (63).

Da so remedure proti mešetarstvu in veriženju sedaj v vojni posebno nujne, priznavajo danes ob vrtoglavih dvigih cen vsi merodajni faktorji. Izvoznice pa so od prvih poprevratnih dni do danes lukrativna trgovina političnih privilegirancev. Dvomim, da bi delovni tabori, kakor so primerni za špekulante, zatrli zlo v korenu, saj vidimo, da se je kljub »anketam«, »referatom« in »važnim posvetovanjem« v enem mesecu podražila moka za 100% (64).

Javna roka bo morala poseči pač mnogo globlje in zavestneje v ves produktivno-konsumni cikel ter ga urediti po logično-strokovnih in ne po

strankarsko-špekulativnih principih. Zato pa je treba predvsem moralnega zdravja in sposobnosti.

Narodni dohodek je bil izračunan za trgovsko-prometno skupino poklicnega udejstvovanja sledeče:

	1931	1935	1937	1938
XXI. Železnice	1.39	1.39	1.60	1.93
XXI. Pomorski promet	0.31	0.32	0.29	0.34
XXI. Rečna plovba	0.12	0.09	0.11	0.11
XXI. Avtopromet	0.30	0.23	0.09	0.10
XXI. Vprežni promet	0.66	0.73	0.56	0.58
XXI. P. T. T.	0.29	0.30	0.34	0.35
Skupno	3.07 (7.0%)	3.06 (8.1%)	2.99 (6.8%)	3.41 (7.3%)
XX. XXII. Trgovina	6.51	2.67	3.44	3.84
XXIII. Kreditne ustanove	0.55	0.80	1.13	1.32
XXIII. Zavarovalnice	0.06	0.03	0.10	0.12
Skupno	7.12 (17.0%)	3.50 (9.3%)	4.67 (10.6%)	5.28 (11.3%)
XXIV. XXIX. Razno	0.05 (1.2%)	0.22 (0.6%)	0.28 (0.6%)	0.39 (0.9%)

Tudi za ta sektor nimamo specifikacije za dravsko banovino. Povprečni dohodek na osebo znaša v tej skupini poklicev din 9.000.—. Posredovalni posli so torej štirikrat donosnejši od produktivnega kmetijskega in trikrat donosnejši od dela v obrti in industriji.

Prebivalstvo je razčlenjeno po grupah, (štetje iz l. 1931 in podatki o članih pri SUZOR-ju, privatnih trgovskih zavarovalnicah ter osiguranju državnega prometnega osebja za l. 1938):

a: 124.1 — 11.5, b: 79.0 — 13.2, c: 103.5 — 13.5, d: 20.2 — 3.4, SUZOR: 128.4 — 15.2, Trg. boln. zavar.: 41.160 — 7.549, Drž. prom. os.: 82.887.

Vpogled v podjetniške dobičke dado podatki (v milijonih) za: JDŽ (1937) 288.1, Privilegirane banke in samoupr. hran. (1937) 192.2, Zasebne žel. (1937) 4.5, Zaseb. delniške banke (1937) 125.0.

Bilančne vsote prvonavedenih denarnih zavodov so znašale l. 1937 32.6 in drugih 12.7 milijard.

Po zaposlenem osebju sta najmočnejša JDŽ in PTT ter zaposlujeta v državi-banovini 80.806 — 10.503 odn. 15.240 — 2.313 uslužbencev, od tega 11.460 — 1.718 odn. 5.521 — 730 uradnikov in pripravnikov.

Državni nameščenci težko izhajajo s svojimi prejemki. Kot zgled navajam, da je bilo l. 1939, 1600 uslužbencev PTT ljubljanske direkcije zadolženih s 4 milijoni ugotovljivih vsot za tekočo potrošnjo.

Življenjski standard te skupine je prilagojen posameznim grupam. Zdravstvena oskrba je v splošnem zadovoljivo organizirana. Za strokovno izobrazbo skrbi državna prometna in železniška obrtna šola, pomorske trgovske (3) in trgovske akademije s kurzi (25) ter nižje trgovske šole (18).

JAVNA SLUŽBA, SVOBODNI POKLICI, VOJSKA

Masaryk je opozarjal, da more številčno šibkost v civilizaciji in kulturi nadomestiti le skrajna ekonomija sil in kvaliteta dela, torej znanje, združeno s premišljeno vztrajnostjo. Čim višja je povprečna izobrazba širokih slojev in čim več je v vsakdanje delo raznih poklicnih skupin kot miselni kvas upletenih izobražencev in strokovnjakov, tem več ima prizadevanje v posameznih panogah izgleda na uspeh. Substrat dela izobražencev je torej celokupno gospodarsko udejstvovanje in ne le intelektualistične stroke.

Prebivalstvo z višjo izobrazbo, ki je l. 1931 živelo v raznih poklicnih skupinah v državi-banovini, bi zajeli po panogah: XXV. (javna služba — svobodni poklici), XXVI. (vojaška, mornarica), ter z njimi usporedili kot šolane ljudi še vse uradnike in nameščence (2) že pri do sedaj obravnavanih poklicnih skupinah I.—XXIV.:

	XXV.		XXVI.		XXVII.		XXVIII.		XXIX.	
1.	19.1	1.6	—	—	124.3	32.3	69.7	7.7	15.5	2.2
2.	153.8	17.3	18.9	1.0	—	—	—	—	1.2	0.1
3.	11.5	0.7	75.1	4.6	—	—	—	—	0.9	—
4.	6.1	1.3	—	—	—	—	—	—	1.2	0.4
5.	0.1	—	—	—	—	—	—	—	0.1	—
6.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7.	20.0	3.3	0.7	—	10.3	1.4	0.2	—	0.3	—
P.	210.9	24.4	94.8	5.3	134.7	33.7	70.0	7.7	19.5	2.9
V.	243.5	22.0	18.4	0.8	119.5	18.7	—	—	14.4	2.1

Delovni instrumentarij, ki ga v drugih skupinah predstavljajo realije, nadomestuje tu investicija v specialno in individualno izobrazbo. Razdeljeni po strokah so posamezni delavci zaposleni takole:

V državni, banovinski in občinski službi (brez podjetij) je cca. 100.000, 10.000 oziroma 35.000 oseb.

V šolstvu je zaposlenih 49.272 nameščencev, od tega 31.600 v ljudskem in 1208 v visokem. Na enega univerzitetnega pride samo 25 ljudskošolskih učiteljev! Srednja stopnja, ki vodi v intelektualistične poklice, ima 6499, njen strokovni odsek pa le 847 profesorjev!

V zdravstveni službi dela 17.460 oseb, od tega 4.747 zdravnikov in 1408 lekarnarjev (privatnih 1225) ter 11.305 nižje kategoriziranih.

Finančna uprava zaposluje 15.000 uradnikov itd.

Med svobodnimi, je najjačje zastopan odvetniški poklic z 2961 člani in 1250 pripravniki. Naraščaj tega stanu je absolutno jačji kot oni vseh tehniških strok!

Dasi je naša država med onimi z največjim številom uradništva, vendar manjka prebivalstvu tehniške, agronomske, veterinarske in medicinske strokovne pomoči.

Relativno malo število »nepisarniško« usmerjenih intelektualcev in strokovnih sil je k temu še nesorazmerno porazdeljeno v maso naroda.

Razvrstitev medicincev je en sam primer, kako zanemarjena je glavovina ljudstva s strani njegove inteligence. V državi-banovini pride povprečno en zdravnik na 3240—2149 oseb. Sanitetna služba pa je tako skoncentrirana na mesto, da odpada n. pr. v Beogradu in Ljubljani 484 odn. 470 prebivalcev na enega zdravnika, v vrbaski in dravski banovini pa znaša povprečje 13.010 odn. 2.149.

Za naše gospodarsko življenje je značilno, da si je mogel prisvojiti tako velik vpliv na usmerjanje javnih in zasebnih poslov stan, ki ima po svoji strokovni in miselnostni orientaciji zato kaj malo kvalifikacije. Omejitev »advokatokracije« spada slično kot drugod med nujne reforme in temeljne pogoje za premišljeno, v prospeh kolektiva vodenega gospodarstva.

Filozofi matematično-naravoslovnih strok bi mogli ob psihološki reviziji svoje »šolske« usmerjenosti dobiti široko področje strokovnega dela v racionalni organizaciji produkcije.

Iz proračunov moremo dognati v vseh podrobnostih nizke dohodke uradništva in vseh ostalih mesečno plačanih nameščencev. Gibljejo se od din 700 — 7.000. Kvaliteta dela in iniciativnost pa iz raznih vzrokov nista primerna ter ne odtehtata absolutno visokih izdatkov za aparat. V miselni letargiji in goščavi predpisov se opravlja dan na dan ogromno jalovega papirnega posla.

Tudi v izobraževanju mladine nimamo premišljene smeri. Prebivalstvo države je v l. 1931—1936 naraslo od 100 na 107%. Učenci osnovnih šol pa so se pomnožili le linearno od 100 na 110%. Izobrazba neukih mas ne napreduje dovolj hitro, in je od 2.119.365 otrok, starih 7—14 let, še vedno cca. 750.000 brez šole. Nerešeno je, kakor znano, vprašanje srednje šole in ga tudi kulturna parcelacija ne bo rešila. Med visokošolci sta ob 71 odn. 60% v poljedelstvu in živinoreji zaposlenih prebivalcev, agronomija in veterina zastopani le z 11 odn. 6% itd. itd. v državi-banovini.

Vzporeditev podatkov za vse jugoslovanske (in slovenske) visokošolce kaže, da je med Slovenc inapačna tendenca še ojačena. Poudarjena regionalna prosvetna politika nas bo ne le po kvaliteti, ampak tudi kvantitetno, zadušila.

Nedvomno je pri nas izobrazba v težki krizi. Nešteti so njeni znaki. Splošno prodajanje zvenceh imen tujcu, tipanje v šolstvu, ki vodi k maniji izolacije in sektarizma, rodbinski in politični protekcionizem pri naraščanju, popolna nesposobnost za vsak kontinuirni napor tako v kulturnem kakor v civilizatoričnem prizadevanju, dezorganizacija bornega znanstvenega dela, nekvalitetnost književnega trga, ki trpi pod inflacijo, neokretnost uprave, popolna nesamostojnost v mišljenju in naravnost tragična nerazgledanost po sodobni miselni problematiki v širokem svetu. Izpodrinil bo po starem narodno gospodarskem načelu ne le »slab denar dobrega« in po dr. Gosarju le

»slaba morala dobro«, temveč ima danes pri nas tudi slab intelekt vsa formalna orodja, da ubija sposobnega. Z inflacijo in etičnim razvrednotenjem, »naslovov« in »časti« je v kulturno parcelirani državi na korist krajevne mediokritete namenoma otežkočen vsak vzpon zaradi ljudi, ki hlepe za lokalno »tiranijo«. Povprečnost, prosta neprijetne kontrole od zunaj in trde konkurence, se v krajevnem monopolu razrašča. V tej atmosferi se izobraženstvo odteguje stvarnemu delu z »znanostjo«, kot je prestavljanje priročnikov na tri jugoslovanske jezike, pisanjem »splošnih« razprav in z gojitvijo najeksotičnejših panog duševne in telesne kulture od asiriologije do smuških poletov. Kdo pa naj uredi življenje našemu človeku na naši zemlji in mu preskrbi »narodni kruh« po znosnih cenah, to takih kulturnikov ne zanima, ker se pri teh vprašanjih iz filozofije gospodarstva malega naroda ne morejo zavijati v nimbus nedosežne, to je zakulisno honorirane nezmotljivosti.

V vrsti reform je prvo in najtežje vprašanje, kako moralno in strokovno regenerirati intelektualne plasti. Vso skalo preosnov bi sposobno izobraženstvo takoj in z uspehom izvedlo, ko bi bila odstranjena glavna ovira — pokvarjena »gospoda«. Specielno bi se takoj znašli jugoslovansko in slovensko orientirani elementi med nami, če bi bilo komu za — resno delo.

DRUGE POKLICNE SKUPINE

Naše statistike navajajo poleg že naštetih nadalje še skupine prebivalstva, ki jih vzdržuje družba sama, bodisi da so dotične osebe svoje pozitivno delo že opravile, bodisi da tega še ali sploh niso sposobne. XXVII. (rentierji, upokojenci), XXVIII. (osebe vzdrževane v zavodih in dijaki), XXIX. (ostali).

ZAKLJUČKI

Dinamika se v narodu odraža predvsem v izpremembah njegovega števila in naselivitvene razporeditve ter v evoluciji izobrazbe, zaposlenosti in socialnega položaja po posameznih predelih države.

Zaradi visoke natalitete, prebivalstvo Jugoslavije v povprečju izredno hitro narašča. Osrednji predeli Dinarskega gorstva imajo pri tem progresivno starostno strukturo ter zato najvišji biološki potencial. Prehodna ozemlja, ki obdajajo dinarsko jedro, za njim relativno zaostajajo ter spadajo med normalni in deloma tudi stabilni tip. V teh predelih, ki pa so gosteje naseljeni, je absolutni prirastek kljub temu dokaj močan. Dravska banovina spada v tak obrobni pas zunanjega dinarskega sistema. Odstotek Slovencev v državi torej stalno pada ter bo ob sedanjem sorazmerju prirastkov po eni generaciji že nepomemben. Kulturni in gospodarski pomen in s tem politični vpliv take skupine, bazirane izključno na številčno udeležbo in po interesu namenoma omejevana na rodovno kompaktno naseljeno ozemlje, bo neznamenit. Kljub tej neugodni tendenci v relativnem razvoju pa je

absolutno naraščanje števila ljudi, ki iščejo pri nas na zapadu države vsako leto novih ali boljših življenjskih možnosti, še vedno velika. Za ekstenzivno širjenje življenjskega substrata v dravski banovini ni več prostora. Razvoj sam nas torej sili k intenzifikaciji dela, v kateri še velik del absolutnega prirastka dobi svojo eksistenco.

V naši državi je razprostrtost nepismenosti, te glavne ovire gospodarskemu dvigu, komplementarna oni natalitete, tako da je dinarski relief v tem oziru najbolj zaostal. Mednarodnim stikom širše odprta ozemlja so po povprečni osnovni izobrazbi naprednejša. Največ v tem oziru smo dosegli med Jugoslovani Slovenci. Starostna razporeditev pismenosti v državi pa kaže, da mlajši letniki, izobraženi v šolah, tvorijo naglo rastoč val. Nedvomno civilizacijsko rast, ki jo ima prebivalstvo dravske banovine za zdravo tekmovanje v delu, more ohraniti le, če na področju izobraževanja preide od ekstenzivnega strokovnega usposabljanja svoje mladine k intenzivni proizvodnji strokovne kvalitete.

Relativno številčno zaostajanje moremo in moramo Slovenci izravnovati ob gospodarski konkurenci le s kakovostjo ustvarjajočega dela. Tudi to pa nas postavlja pred nove probleme.

S kvaliteto dela raste na vsak način možnost večje lokalne zaposlitve, a ta ima svoj predpogoj v širšem oddajnem območju, in to od obrtnika, ki za prodajo specialnega, torej bolj plačanega proizvoda, potrebuje prost dostop na široko organiziran trg, do onih področij duševnega dela, na katerih se more z abstraktnim kulturnim udejstvovanjem prisvojiti vsaka skupnost tudi velike materialne koristi, če se osvobodi omejenega partikularizma in lokalnih meril za svoje delo. Z razširitvijo obzorja raste objektivna vrednost dela in z njo potreba po širšem delokrogu.

Tudi danes pa ostaja absolutno naraščanje prebivalstva, združeno še s povprečno visoko strokovno izobrazbo, dvojje gibalnih vzrokov preseljevanja. Slovencem je izseljevanje izpiralo silo in manjšalo politični pomen vse do osvobojenja. Prvič v novejši zgodovini smo s tem, da so se odprla pota proti vzhodu, dobili možnost, da mesto težaka oddajamo kvalificiranega delavca, ki je manj izrabljan, čim povezanjša je socialna zakonodaja preko področja vse države in ki tudi politično ni izgubljen, če upravno homogeno organizirana država nudi Slovencem možnost, posluževati se politične pomoči svoje diaspore.

Preskrba dela populacijskemu prirastku, izraba relativno višje izobrazbe in skrb za smotrno uravnavanje notranjega preseljevanja, zahtevajo neposredno ingerenco vseh delov države na jugoslovanske državne posle, in to ob taki kompetenci osrednje oblasti, ki daje pravico, da usmerja delo

podrejenih banovin zaradi harmonizacije številčnega in kakovostnega populacijskega pritiska.

Življenjski standard jugoslovanskega (in prav tako slovenskega) človeka je zaradi majhnega in nesmotrno trošenega narodnega dohodka neprimerno nizek. Zrcali ga ne le neugodno stanovanje in pomanjkljiva obleka, tudi prehrana je preskromna in nezdravo sestavljena. Vzporeditev socialnega položaja, definiranega s premoženjskim stanjem in dohodki posameznih poklicnih grup, dokazuje, da so tako v državi kot v banovini nastale nevzdržne prilike.

Pot k izboljšanju vodi edino preko povečanja donosnosti, to je smotrno izvedene delitve dela po pokrajinah in naselbinskih skupinah, prilagojene torej vsem naravnim pogojem in povprečnim sposobnostim prebivalstva. Potrebna je modernizacija delovnih metod v proizvodnji in predelavi.

Ta preureditev ni mogoča brez stalnih večjih investicij v racionalnem poljedelstvu, v melioracijah, v modernizaciji obrti in izgradnji industrije. Za vse to pa je potreben stalen krogotok kapitala, ki ga pa zopet omogoča le rentabilna naložba, to je harmonija produkcije s stvarnimi potrošnimi potrebami nam dosegljivega trga. Pri tem prihaja v poštev pač državno ozemlje ter področja, dostopna preko svobodnih jugoslovanskih luk in savsko-donavske poti v srednjo in vzhodno Evropo.

V skladnem interesu prav vseh delov države je torej vsem naravnim pogojem in povprečnim spopoložljivih sredstev, utemeljenega na optimalni izrabi naravnega produkcijskega substrata za zadovoljitev konsumnih potreb. Resni pojavi regionalnega protekcionizma v nekaterih banovinah nas bodo najprej gospodarsko in potem še politično pogubili. V državni gospodarski politiki moramo nadalje stremeti po tem, da zatesnimo vse odtoke k tujcu in preprečimo v proizvajalno potrošnem krogu zavestno organizacijo domačega in kontrolo tujega kapitala vsa konkurenčna trenja, ki prihajajo od nepotrebnih duplikatur. Le z intervencijo javne roke so izvedljive nujne lastninske reforme: nacionalizacija večjih obratov in združno delo na fragmentirani posesti.

† Stevan S. Bobčev

V Sofiji je umrl 8. septembra univerzitetni profesor **Stevan Savov Bobčev** v 88. letu svoje starosti. Bil je »patriarh slovanske misli na Bolgarskem«; takega je poznal ves slovanski kulturni svet. Rodil se je 2. februarja l. 1853. v sužnji dobi, ko je bila njegova domovina še pod turškim gospostvom. Živel in soustvarjal je novo zgodovino Bolgarije od l. 1876. in preko osvoboditve l. 1885 ter balkanske in svetovne vojne vse do zadnjih dni v novem evropskem vojnem konfliktu. Posegal je vplivno v narodno politično in kulturno življenje. Študiral je v Carigradu, v Rusiji in je v Rumuniji dovršil pravne študije še pred osvoboditvijo Bolgarije. Svoje sposobnosti je uveljavil v vodilni politiki pokreta za osvobojenje. Postal je prosvetni minister, l. 1912 je bil poslanik v Petrogradu, po prvi balkanski vojni se je l. 1913. umaknil z vodilnega mesta v politiki in kot 60letnik posvetil svoje bogate življenjske izkušnje ter znanje kot profesor na sofijski državni visoki šoli za finančno pravo. Ustanovil je svobodno bolgarsko univerzo, postal njen prvi rektor in jo je vodil dolgo vrsto let. Kot delavnega znanstvenika ga je l. 1884. bolgarska Akademija znanosti imenovala za svojega člana. Za uresničenje idej slovanske misli je pomagal ustanoviti »Slavjansko društvo« in ga je vodil kot predsednik do poznih let svoje starosti. Dasi realist, ni bil romantik, marveč trezen mislec, ki ve, da je treba realnih osnov za uresničenje idej.

Večnaja mu pamjat!

Vojna se nadaljuje . . .

Tretja, po mnogih znakih sodeč odločilna faza evropske vojne, se vedno bolj stopnjuje k svojemu višku: osredotočenemu udaru obeh velesil osi Rim—Berlin na Anglijo in njene imperialne pozicije. Vmesna faza vojne med uničenjem Francije in napadom na Anglijo je imela svojo kritično točko ob

Hitlerjevem mirovnem pozivu Angležem z dne 19. julija tega leta. Čim je Anglija, kakor je bilo pričakovati, odklonila Hitlerjeve pobude, je bilo jasno, da se med obema velesilama, Nemčijo in Anglijo, začena borba na življenje in smrt, ki ji bo potek odločala samo nujnost zmage in obstanka vsake zase, medtem ko je s tem trenutkom tudi Italija kot nemška zaveznica morala prevzeti nase vse posebne naloge skupne borbe proti britanskemu imperiju, ki jo čakajo na sredozemsko-afriškem področju.

V tem novem položaju so si vojaški strokovnjaki začeli zastavljati vprašanje, kje bi mogel biti nemško-italijanski udarec za britanski imperij najbolj usoden: ali v kolonijah, ali v matični deželi? Ogromna večina je na to vprašanje odgovarjala s tezo, da se sedaj začena »velika bitka za Anglijo« kot glavo britanskega imperija, medtem pa da bodo v Sredozemlju in kolonijah samo spremljevalnega, a ne odločilnega značaja. Zdi se, da odgovarja tej tezi tudi nemška taktika, kakor izhaja iz velikih letalskih ofenziv proti Angliji, ki jih je nemško letalstvo v naraščajočem obsegu začelo v začetku avgusta. Spričo silovitosti teh napadov na eni ter angleškega odpora na drugi strani se je ta borba označevala kot začetek **dvoboja za premoč v zraku**. Šele po nemški zmagi v tem dvoboju naj bi sledil nemški poskus izkrcanja vojske v Angliji, ki naj bi odločil o dokončni usodi Anglije in s tem britanskega imperija sploh. Neposredni namen nemških letalskih napadov naj bi torej bil: uničenje vseh glavnih angleških luk in drugih naprav ob obali, uničenje vseh prometnih sredstev in blokiranje Anglije iz zraka, uničenje vseh letališč ter vse vojne industrije, zlom vse angleške obrambe in morale civilnega prebivalstva, zlasti pa uničenje angleških letalskih sil, ki so se v obrambnem, a deloma tudi že v ofenzivnem pogledu v dosedanjih borbah izkazale silnejše, kakor so mnogi domnevali.

Velika Britanija, ki je po izločitvi

Francije iz borbe ostala sama, ni kazala nobenih znakov omahovanja. Iz govorov vseh angleških državnikov od konca letošnjega junija dalje veje trdna odločnost glede nadaljevanja sedanje vojne »do konca«, to se pravi do zmagovitega konca, in to navzlic temu, da bo Velika Britanija po sodbi njenih odgovornih činiteljev še dolgo navezana skoro samo na obrambo, medtem ko bi mogla preiti v ofenzivo šele drugo leto ali znabiti celo šele leta 1942. Toda Anglija se v svoji osamljenosti nasproti velesilama osi Rim—Berlin ne omejuje le na vojaške ukrepe, ki jih zahteva od nje spremenjeni vojaški položaj, temveč si z izredno diplomatsko gibčnostjo skuša zagotoviti tudi nove, **močnejše zaveznike**. Iz dejstva, da se sedanja borba vedno bolj pomika na obronke Evrope in da spričo razteznosti britanskega imperija posredno ali neposredno zajema vse kontinente sveta, skuša Anglija svojo obrambo postaviti na povsem nove osnove. Ker se na evropski kontinent ne more več opirati, išče svoje opore drugod, predvsem v **Ameriki**, kjer je imela doslej v tem pogledu tudi največ uspehov. Obrambni sporazum Zedinjenih držav Severne Amerike s Kanado ter angleško-ameriški dogovor o odstopu nekaterih angleških oporišč v Ameriki Zedinjenim državam ob istočasni izročitvi 50 ameriških rušilcev Angliji sta dve značilni postaji razširjevanja področja sedanjega konflikta na druge kontinente*). Iz za kulis sedanjega dvoboja med Nemčijo in Anglijo na eni strani ter razpleta pomorsko-kolonijalne vojne na sredozemsko-afriškem področju na drugi strani nam ta razvojna smer sedanje vojne stopa vedno bolj v ospredje. Ona nam je toliko bolj jasna, kolikor bolj upoštevamo interese velesil, ki so trenutno še izven vojne, vendar že tik ob njenem robu, kakor na primer Zedinjene države Severne Amerike ter Japonska, medtem ko o Rusiji ne moremo trditi, da bi ne prilagojevala svoje zunanjepolitične tak-

tike tem novim možnostim. (Značilna je bila na primer ruska utemeljitev vpoklica dveh novih letnikov pod orožje sredi septembra tega leta s sklicevanjem na potrebo »popolne pripravljenosti za vsak primer« v skladu s sedanjim mednarodnim položajem.)

Tako se nam zdi, da utegne biti sedanji dvoboj med Nemčijo in Anglijo sicer odločilen za zaključek **tretje faze vojne**, ki se je začela z nemško letalsko ofenzivo proti Angliji ter z italijanskimi operacijami v nekaterih afriških predelih, da se pa zdi vedno manj verjetno, da bi ta odločitev pomenila tudi že konec sedanje vojne sploh. V interesna nasprotja obeh dosedanjih vojnih taborov se namreč vedno bolj vidno vpletajo tudi interesi ostalih velesil in vojna se tako vedno bolj razširja v **splošni svetovni konflikt**, ki mu ne moremo niti najmanj predvidevati konca. Vojna se nadaljuje. . . Prvega septembra letos je prešla v svoje drugo leto.

* * *

Zaradi boljšega razumevanja novega mednarodnega razvoja, ki se začenja s tretjo fazo vojne, ne bo odveč, ako tu na kratko prikažem **mednarodni položaj**, kakršen je bil tik pred novimi nemškimi in italijanskimi ofenzivnimi pobudami proti Angliji.

Za velesili osi Rim—Berlin je bil uspeh v Franciji, ki je sledil vsem prejšnjim nemškim uspehom v vzhodni in severni Evropi, zaključek evropske kontinentalne vojne, pa so se zato tako v nemških kakor v italijanskih listih začeli pojavljati članki o **novi ureditvi evropske celine** pod nadzorstvom Nemčije in Italije. Znan je tudi gospodarski načrt nove Evrope, kakor ga je bil obrazil nemški gospodarski minister dr. Funk.

V tej zvezi so nemški in italijanski listi prvič v razpletu sedanje vojne prikazali tudi vojne cilje velesil osi Rim - Berlin. Že v svojem zadnjem pregledu sem opozoril nanje, pa jih želim sedaj vsaj na kratko orisati po neposrednih virih. Glede nove ureditve Evrope postavljajo v Rimu in Berlinu v glavnem naslednja načela: 1. Z izločitvijo Francije iz borbe je položaj velesil na evropskem kontinentu jasn: velesili osi Rim - Berlin predstavljata edini vojaški sili Evrope. 2. Anglija je na kontinentu izgubila vse svoje

*Prvi sporazum je bil sklenjen 19. avgusta 1940 o priliki Rooseveltovega sestanka s kanadskim min. predsednikom Mackenzieom Kingom; drugi pa 3. septembra 1940.

zaveznike ter je s tem izločena iz slehernega vmešavanja v evropske razmere. 3. Evropa teži sedaj k svojemu zedinjenju pod vodstvom obeh veleisli osi Rim - Berlin ter nastopa kot združena celota proti angleškim poskusom njene drobitve in razbijanja. (Cfr. »Hamburger Fremdenblatt«: »Nemška podoba bodočega sveta sloni na znotraj ojačeni in pomirjeni Evropi sredi sveta, v katerem so se po zgledu Zedinjenih držav Severne Amerike drugi veliki prostori z enakimi nalogami miru in blagostanja že izoblikovali.«) 4. Današnja vojna pomeni totalno revolucijo evropskega življenja na vseh področjih ter začetek prilagajevanja vseh evropskih držav idejam Rima in Berlina. 5. Med Nemčijo in Italijo na eni ter Rusijo na drugi strani je za daljšo dobo dosežena popolna razmejitev medsebojnih interesnih sfer, tako da so po izločitvi Anglije in Francije odstranjena s kontinenta vsa trenja ne le med veleisilami, temveč tudi med malimi narodi. (Izločanje Rusije iz nove ureditve kontinenta je zlasti značilno. Nemci se pri tem sklicujejo na dogovor z Moskvo o medsebojni interesni meji, o čemer smo slišali nekaj podrobnih pojasnil, odgovarjajočih trenutnemu položaju, tako v Hitlerjevem govoru z dne 19. julija 1940 kakor v Molotovljevem govoru z dne 1. avgusta letošnjega leta. Iz nobene izjave pa ne izhaja, da bi tak sporazum obstajal tudi med Rusijo in Italijo. Na razlike v nemškem in italijanskem gledanju na novo ureditev Evrope bom opozoril posebej.)

Skratka, zaključki nemških in italijanskih listov se na kratko glase: »Duhovno, politično, vojaško in gospodarsko predstavlja sedaj italijansko-nemška skupnost nespremenljivi temelj nove evropske ureditve«. Razume se samo po sebi, da se po tej novi zamisli evropske ureditve bistveno spreminja tudi položaj malih narodov in držav, kar nemški in italijanski listi še posebej naglašajo. Za primer navajam mnenje nemškega publicista Georga Dertingerja, ki k vprašanju malih držav v novem evropskem sistemu piše med drugim to-le: »Nobena država ni prisiljena vstopiti v ta sistem, toda vsi narodi brez razlike, pa najsi so veliki ali mali, imajo v tem sistemu svoje mesto... Konec nasprotij med veleisilami v tej novi Evropi je veliko novo dejstvo za vse male evropske narode. Poldrugo stoletje so se mali evropski narodi ogrevali za pretirani nacionalizem. Njihova največja zmota je bilo dviganje njihove narodne suverenosti na škodo evropske solidarnosti. Celo tam, kjer so se mali narodi, kakor na primer Čehi in Slovaki, znašli skupaj, se je ta skupnost razbila in v svoji izolaciji so se spet vrnili v svoje prirodne skupnosti. Prav ta primer Čehov in Slovakov ter njihov ugodni položaj v sedanji vojni dokazujeta koristnost vključitve malih narodov v prostor obvladujoče veleisile, a enako tudi moralno utemeljitev takšnega sistema, ki ne omejuje niti svobode niti časti malih narodov.« (»Neues Wie-

ner Tagblatt« z dne 15. julija 1940 v članku »Das neue Europa«.)

Obrisi nove Evrope po zamisli veleisli osi Rim - Berlin so s tem dovolj jasno začrtani. Da nam bodo pa glede malih narodov še bolj jasni, navajam še besede publicista Alfreda Püllmanna, ki je zapisal med drugim: »Čas, ko so male države Evrope vodile svetovno politiko, je vse-kakor dokončno minil... Voditi svetovno politiko, je zadeva veleisli. To načelo ni nikaka nemška iznajdba, temveč zgolj samoumevnost, ki je le prehodno zašla v pozabo. Položaj malih držav je s tem sam po sebi zarisan.« (»Tagespost« z dne 14. julija 1940 v članku »Der Balkan am Scheidewege«.)

Za italijanske poglede na novo ureditev Evrope je značilen članek, ki ga je o tem vprašanju objavila najuglednejša italijanska revija »Critica Fascista« v svoji septembrski številki. Revija se postavlja na stališče, da bi bila samo gospodarska osnova nove ureditve Evrope, kakor ta izhaja na primer iz nemških načrtov, nezadostna, češ da bi bil mir, ki bi se zadovoljil samo z zjamčenjem materialnega blagostanja narodov in ki bi zvišal samo njih življenjske pogoje, odnosno, kar je še hujše, ki bi ustvaril gospodarsko blagostanje za ceno narodnih svoboščin, zelo nestalen mir. V Evropi bi imel za posledico, tako pripominja italijanska revija, komunistično žetev. Zato je po njenem mnenju potrebno, da se pred kakršnim koli gospodarskim načrtom najprej postavi načrt politične ureditve Evrope. Kakor sama sila ne more stalno držati narodov v robstvu, prav tako ne more samo gospodarstvo zadostovati za njihovo vladanje. Zato so gospodarski vidiki manj pomembni v primeri z razvojem socialnega življenja. Revija se v tej zvezi glede bodoče ureditve Evrope izreka za idejo vzporeditve nacionalnih sindikalizmov po dogovoru med državami, torej za mednarodno sodelovanje, ki naj bi izšlo iz sindikalne ureditve držav kot dopolnitev hierarhične zgradbe v vsaki izmed njih. Duhovno naj bi ga prekvasil tako zvani »korporacijski mit«. Te navedbe zadostujejo, da si na njih osnovi lahko predočimo znatne razlike med nemškimi in italijanskimi evropskimi načrti. Za italijanske načrte pa je še posebej značilno popolnoma negativno stališče glede Rusije.

Ob tem odkrivanju vojnih ciljev se je zdelo samo po sebi razumljivo, da sta Nemčija in Italija v obrisih svojega evropskega programa predvidevali tudi ureditev nekaterih spornih in še neresenih vprašanj na evropskem jugovzhodu. Tako smo opazili, da je bila diplomacija obeh veleisli med drugo in tretjo fazo vojne pridno na delu in si prizadevala, da bi z vsemi razpoložljivimi

sredstvi vplivala na mirno ureditev teh vprašanj. Obiskom italijanskega zunanjega ministra grofa Ciana v Nemčiji ter obisku madžarskih državnikov grofa Telekija in grofa Csakyja v Monaku (10. julija 1940) so proti koncu istega meseca sledili še obiski rumunskih, bolgarskih in slovaških državnikov v Nemčijo, katere so splošno presojali v skladu z željo obeh velesil, da pred svojim končnim obračunom z edinim preostalim sovražnikom, Veliko Britanijo, izločita z evropske celine vsa trenja, ki bi mogla odvrnati njuno pozornost od njunih glavnih vojaških namenov.

S temi uvodnimi razgovori v Nemčiji je tako rekoč čez noč stopilo v ospredje pozornosti **rumunsko vprašanje**, in sicer v obliki teritorialnih zahtevkov Madžarske in Bolgarije (glede Transilvanije, odnosno južne Dobrudže). Nemški in italijanski vodilni organi so v tej zvezi poudarjali, da se Nemčija in Italija ne želita neposredno vmešavati v spore na evropskem jugovzhodu, pa da zato prepuščata prizadetim, da sami najdejo pota neposrednih sporazumov, ki bi edini mogli biti trajni in tako tudi za dokončno ureditev Evrope, torej tudi za velesili osi Rim—Berlin koristni. Le v skrajnem primeru, ako bi pot neposrednih pogajanj ne vodila do zaželenega zaključka, bi bili obe velesili pripravljeni poseči v spor, da ga rešita s svojo avtoriteto na razsodiščni osnovi. Temu pa sta se hoteli, če le mogoče, izogniti, ker nista prikrivali, da sodelovanje z Rumunijo smatrata za enako važno kakor sodelovanje z Madžarsko ali Bolgarijo, dočim ne bi nobena arbitražna rešitev, pa naj bi bila objektivno še tako pravična, mogla subjektivno vseh zadovoljiti.

Tako so Rumuni na začetku druge polovice avgusta po nasvetih Berlina in Rima dali pobudi za pogajanja v **Craiovi** z Bolgari ter v **Turnu Severinu** z Madžari. Tako prvi kakor drugi razgovori so bili vnaprej pripravljeni po diplomatski poti. Toda medtem ko so se pogajanja v Craiovi glede rešitve vprašanja južne Dobrudže, ki so jo Bolgari zahtevali zase po meji iz leta 1912,

razvijala v najugodnejšem ozračju in sta se obe delegaciji že po nekaj dneh sporazumeli glede samega bistva, odstopa južne Dobrudže, so se v rumunsko-madžarskih pogajanjih glede Transilvanije pojavila nasprotja prav glede hačelnih vprašanj.

Vsi razgovori v Turnu Severinu so se namreč nanašali samo na iskanje osnove za pogajanja. Madžari so od vsega početka postavili svoje vprašanje kot teritorialno vprašanje, ker so zahtevali najprej spremembo meje. Rumuni pa so takšno osnovo pogajanj od vsega začetka odbijali, češ da vprašanje Transilvanije ne more biti teritorialno vprašanje, temveč izrazito **etnografsko** ali narodnostno vprašanje, ki ga je mogoče trajno in pravično rešiti le z zamenjavo narodnostno močno pomešanega prebivalstva te dežele. Spor je bil skratka v tem, ali naj se najprej potegne meja, ali pa naj se najprej izvrši takšna izmenjava prebivalstva, da bi šele to omogočilo pravo zarisane novih mej. Merilo maksimuma madžarskih zahtev na eni ter maksimuma rumunskih koncesij na drugi strani je bilo v ostalem računanje obeh držav z željo Nemčije in Italije, da se mora obračun z orožjem za vsako ceno preprečiti. S tega vidika je bil tudi razumljiv interes Rumunije, da bi dosegla poprej sporazum z Bolgarijo zaradi ojačenja lastnega položaja nasproti Madžarski.

V tem položaju so preostajale samo še **tri možnosti izhoda iz zagate**: ali vojni konflikt, ali odgoditev spora na čas po vojni, ali končno razsodba velesil osi. Prva možnost bi bila v nasprotju z željami Nemčije in Italije. Verjetno je zato, da so prav vojaške priprave na obeh straneh pospešile dozoritev tretje možnosti (razsodbe velesil osi), v kolikor se je zdela druga možnost (odgoditev) le malo priporočljiva spričo občutljivosti madžarskih revizionistov, ki bi se po takšni rešitvi, odkar je Rusija že rešila besarabsko vprašanje, gotovo čutili prikrajšane. Tako se je zdel kot trenutno najboljši izhod iz zagate poskus neposrednih razgovorov s posredovanjem Berlina in Rima, kar je dovedlo do sklicanja

dunajskega sestanka zunanjih ministrov obeh velesil ter zunanjih ministrov Madžarske in Rumunije v dneh 29. in 30. avgusta 1940. V interesu Rima in Berlina očitno ni bilo, da bi se nasprotje med Bukarešto in Budimpešto zaostri, pogajanja v Craiovi z Bolgari uspešno zaključila brez istočasne rešitve madžarskih zahtev, za Karpati pa naj bi strašila — ruska neznanka, ki se je med tem usidrala v severni Bukovini, Besarabiji in ob samem ustju Donave.

* * *

Dunajska arbitraža z dne 30. avgusta tega leta predstavlja izredno zanimivo razsodbo v madžarsko-rumunskem sporu zaradi Transilvanije, razsodbo, ki po svojih splošnih političnih, gospodarskih, socialnih, narodnostnih, strateških in še drugih posledicah daleč presega področje obeh neposredno prizadetih držav. Nagibi dunajske razsodbe pa daleč presegajo tudi sam podunavsko-balkanski okvir in se močno prepletajo z vso zapletenostjo splošnega mednarodnega položaja. Ko bodo obrisi stališč poedinih zainteresiranih velesil glede na sedanje vojno povsem vidni, nam bo vpogled v to ozadje dunajske konference močno olajšan.

Dunajska razsodba je Madžarom v glavnem priznala samo severno Transilvanijo. Po madžarskih navedbah je Madžarska pridobila s tem 44.000 kv. km transilvanskega ozemlja, ki je izrezano iz Rumunije tako, da poteka madžarska vzhodna meja po glavnem grebenu Karpatov. Na tem ozemlju prebiva po madžarskih podatkih 2.370.000 ljudi, od katerih pa je le 1.150.000 (ali 48% vsega odstopenega prebivalstva) Madžarov, okoli en milijon (43%) Rumunov, 60.000 (2,5%) Nemcev ter 160.000 (6,5) pripadnikov drugih narodnosti. Po rumunski statistiki iz leta 1930 pa je v teh krajih prebivalo skupno 2.385.937 ljudi, od katerih je bilo tedaj 1.171.534 Rumunov (49%), 910.962 Madžarov (38%), 68.264 Nemcev (2,9%), 24.100 Rusinov (1%), 18.527 Čehov in Slovkov (0,8%), 138.763 Židov (5,8%), 46.038 ciganov (1,9%) ter 8019 pripadnikov drugih narodnosti (0,3). Po istem viru z dne 1. januarja 1940 pa je bilo to razmerje naslednje: vsega prebivalstva je bilo 2.609.007, med njimi Rumunov 1.304.903 (50%), Madžarov 968.064 (37,1%), Nemcev 72.109 (2,8%), Židov 149.649 (5,7%), Rusinov 28.009 (1%) ter ostalih narodnost 187.184 (3,4%). —

Kogar zanimajo podrobnosti o Transilvaniji, lahko v tej zvezi čita članek dr. Svetozarja Ilesiča o Transilvaniji v »Misli in delu«, letnik VI., števil 5.—6., str. 124 in sl.

Ozemlje je torej tako po prvih kakor drugih podatkih narodnostno močno pomešano, kar dopušča ugotovitev, da osnova dunajske rešitve madžarsko-rumunskega spora ni narodnostnega značaja. Madžarska, ki je že s prvo dunajsko razsodbo z dne 2. nov. 1938 dobila v svoje meje nad pol milijona tujerodnega prebivalstva, ki se je nato v marcu lanskega leta s priključitvijo Podkarpatske Rusije povečalo še za nadaljnega pol milijona Rusinov, je z novo dunajsko rešitvijo vključila v svoje državne meje še nad en milijon 200.000 tujerodnega življa po madžarskih navedbah, a po rumunskih celo preko poldruga milijona. Nemška manjšina na Madžarskem, ki je štela doslej nad 600.000 ljudi, se z novo dodelitvijo rumunskih Nemcev (60.000) poveča za dobro desetino, medtem ko ostane v neodstopljenem delu rumunske Transilvanije in v ostali Rumuniji po nemških navedbah še vedno okoli 600.000 Nemcev (po rumunskih podatkih pa ne preko 300.000), razen tega pa tudi blizu 800.000 Madžarov. Z vsemi dosedanjimi odstopenimi (Besarabija, Bukovina, Transilvanija) je Rumunija od svojih 20 milijonov prebivalcev izgubila okoli šest milijonov, dočim je Madžarska pridobila nad tri in pol milijona novih prebivalcev, tako da bo sedaj Rumunija s svojimi 14 milijoni ljudi le neznatno večja po številu prebivalstva od Madžarske, ki se približuje 13 milijonom prebivalcev. Tudi po površini sta se obe državi močno približali druga drugi. Po pisanju nemških in italijanskih listov je s tem ustvarjeno nekakšno številčno ravnovesje med obema državama podonavskega področja. Po odstopenitvi južne Dobruđe se je rumunsko prebivalstvo znižalo celo pod 13 milijonov.)

Zanimivo je, da se dunajska razsodba — spričo izredne narodnostne pomešanosti transilvanskega ozemlja — ni odločila za radikalnejše sredstvo za menjavo prebivalstva, ki bi ustvarilo čiste narodnostne prilike tako na madžarski kakor rumunski strani in ki ga je tudi sam Hitler v svojem govoru 6. oktobra lanskega leta po nemško-poljski vojni označil kot sredstvo za dokončno rešitev vseh narodnostnih vprašanj na evropskem vzhodu in jugovzhodu, marveč je bilo sprejeto načelo opcije, ki prepušča vsakemu poedincu, da se po svoji volji in po svojih interesih odloči za eno ali drugo državo. S tem je dopuščena možnost, da ostanejo tako na madžarski kakor na rumunski strani močne tujerodne rumunske, odnosno madžarske manjšine, ki bi mogle tvoriti med obema državama most, a tudi jabolko nadaljnega spora.

Posebno pozornost zasluži končno sklenitev dveh ločenih dvostranskih manjšinskih dogovorov med Nemčijo na eni ter Madžarsko in Rumunijo na drugi strani. Ti dve pogodbi, ki pomenita po

svojem besedilu v marsičem popolno novost na področju manjšinskih pogodb na splošno, pa tudi v primeri z doslej sklenjenimi podobnimi pogodbami tretjega rajha z drugimi državami, dajeta nemški manjšini na Madžarskem in v Rumuniji vsestransko privilegiran položaj. Ker je v pogodbi z Rumunijo dopuščena glede Nemcev možnost, da se izrečejo za izselitev v Nemčijo po podobnih zgledih drugod (na primer v Baltiku ali v najnovejšem času v Besarabiji in Bukovini), so nove manjšinske določbe glede Nemcev posebnega pomena zlasti za Madžarsko, ki ima po lastnih statističnih podatkih okoli 6% nemškega prebivalstva. Razen tega je bil glede Nemcev na Madžarskem vedno zelo pereč problem tako zvane disimilacije, to je problem pomadžarjenih Nemcev, glede katerih so nemški voditelji vedno zahtevali priznanje pravice, da se s prevzemom svojega starega nemškega imena spet izrečejo za Nemce. Ta pravica jim je sedaj z nemško-madžarsko manjšinsko pogodbo zajamčena. O tem vprašanju se je pred letom dni vodila velika polemika v madžarskih listih in so se mnogi madžarski znatstveniki izrekli proti takšnemu postopku. (Cfr. moj članek »Režimi in diplomacija« v »Misli in delu«, letnik IV., str. 73.) Po novi pogodbi bodo morali Madžari to pravico Nemcev upoštevati, kakor bodo morali upoštevati tudi njih pravico do svobodnega izpovedovanja narodnosocialističnih načel, glede česar je bilo doslej tudi precej polemike in notranjih trenj.

Medtem ko Velike Rumunije ni več, je nastala Velika Madžarska, ki je postavljena pred niz važnih in perečih problemov, med katerimi bo poleg manjšinskega izredno važen zlasti oni, ki izhaja iz novega madžarskega »poslanstva za Karpati«, o katerem je takoj po svojem povratku z Dunaja odkrito govoril madžarski zunanji minister grof Csaky, ko je opozoril na odgovornost zaradi prevzema »stražnega mesta, ki ga dunajska razsodba dviga iz niza konfliktov na evropskem jugovzhodu«.

Najpomembnejše dopolnilo dunajske razsodbe pa sta garancijski izjavi obeh velesil osi za nove rumunske meje. Ta jamstva, ki se tičejo vseh rumunskih mej brez razlike, so mnogi tolmačili kot naperjena predvsem proti morebitni nadaljnji ruski ekspanziji na podonavsko-balkanski prostor. V zvezi z njimi se namreč postavljajo ne le nove madžarske meje na grebenu Karpatov, temveč tudi že navedene izjave grofa Csakyja ob povratku z Dunaja

glede madžarskega »poslanstva za Karpati«. Razen tega so italijanski in nemški listi še posebej poudarjali pomen dunajske razsodbe za bodoči položaj obeh osnih velesil na evropskem jugovzhodu, kjer si po njih mnenju, kakor je ugotovil na primer tudi berlinski poročevalec budimpeštanskega vladnega organa »Pester Lloyd«, »ni mogoče predstavljati, kako bi mogla še kaka tretja sila resno ogroziti stalnost podonavskega prostora«, češ da so sedaj izključene vse dvoumnosti, kar da pomeni tudi za Rumunijo »veliko prednost«, v kolikor je njen splošni položaj »le še bolj ojačen«. Res je, da velesili osi nista niti najmanj prikrili svojega interesa glede Rumunije, dasi bi ta po njih lastnih zamislih nove ureditve Evrope spadala dejansko v drugo vplivno področje.

Naj za zaključek o tem še pripominjam, da je nemški zunanji minister Ribbentrop po prečitaniu dunajske razsodbe izjavil, da je »po sporazumu, ki ga je Rumunija dosegla s Sovjetsko Rusijo v zadevi Besarabije in po načelnem sporazumu med Bolgarijo in Rumunijo... z razsodbo dokončno rešen poslednji problem v donavskem prostoru«, češ da je »ustvarjeno dokončno stanje«, obenem pa »stvarjena s tem čvrsta osnova za prijateljske odnose med Madžarsko in Rumunijo«. Ali je s to izjavo mišljen samo ožji podonavski prostor, kakor ga navadno Nemci označujejo in ki obsega samo Madžarsko in Rumunijo, ali vse Podonavje v širšem smislu (z vključitvijo Balkana), iz Ribbentropovih izjav ni razvidno, dasi bi mogli zaradi njegove omembe načelne rešitve bolgarsko-rumunskega spora misliti prav na to drugo tolmačenje. Toda nemški in italijanski komentarji po dunajski rasodbi tako široke interpretacije ne dopuščajo.

* * *

Pogajanja v Crajevi, ki so prvotno obetala zaključek še pred sporazumom z Madžari, so se zaradi nasprotij glede datuma bolgarske zasedbe južne Dobrudže, glede odškodninskih zahtevkov ter končno glede podrobne določitve no-

ve meje zavlekla nekoliko preko pričakovanja, ki je bilo po začetnem načelnem sporazumu med obema stranikama upravičeno. Zato pa sta obe državi lahko zadovoljni, da se jima ni bilo treba zatekati po arbitražno pomoč in da sta svoj spor sporazumno rešili v ozračju medsebojnega zaupanja. Po sporazumu v Craiovi dobi Bolgarija južno Dobrudžo po meji iz leta 1912. Glede denarne odškodnine je bilo dogovorjeno, da mora Bolgarija na papirju plačati eno milijardo lejev odškodnine, ki pa bo dejansko poravnana z bolgarskimi terjatvami nasproti Rumuniji. Glede preselitve narodnih manjšin pa sta se stranki sporazumeli, da se iz južne Dobrudže prisilno izseli okoli 100.000 Rumunov, medtem ko se bo hkrati iz severne Dobrudže izselilo okoli 45.000 Bolgarov.

Bolgari so s to rešitvijo lahko popolnoma zadovoljni. Mirna in sporazumna rešitev bolgarsko-rumunskega spora zaradi južne Dobrudže lahko pomeni zdrav uvod v splošno ureditev medbalkanskih odnošajev na osnovi neposrednih sporazumov. Zato mislim, da je veselje Bolgarov nad tako srečno in zadovoljivo rešitvijo njih narodnih in gospodarskih teženj na tem sorazmerno zelo majhnem, a zanje zelo pomembnem področju, veselje vseh, ki so že več let poprej iskreno zagovarjali potrebo likvidacije vseh spornih medbalkanskih vprašanj na korist poglobitve in utrditve balkanskega sodelovanja. V tem pogledu zaslužijo bolgarski miroljubni naporji vse priznanje, enakega priznanja pa mora biti deležna tudi rumunska dobra volja, ki je omogočila, da se načelno glede tega vprašanja sploh niso pojavila nesoglasja.

* * *

Glede Rumunije je bilo pričakovati, da bodo po dunajski razsodbi, ki je pomenila že drugo, znabiti najboljstnejšo okrnitev države, nastopila notranja trenja, vendar je nekoliko iznenadilo, da so se tako rekoč čez noč zaostri v pravi državni prevrat, ki je 6. septembra zjutraj dosegel višek z odstopom kralja Karola II.

Že 4. sept. je odstopila tedanja Gigurtova vlada in kralj je poveril mandat za sestavo nove vlade »železnemu generalu« Jonu Antonescu. Toda že pred tem so se pojavili letaki »Železne garde«

z zahtevo po odstopu kralja. Nobenega dvoma ni bilo, da je bila ta organizacija, ki je že marsikateri rumunski vladi in vladarju delala neprimliko, glavna prevratna sila v daljnosežnem notranjem prevratu, ki se je dejansko začel že s tem, da je general Antonescu, ki sam ni član »Železne garde«, vendar pa s to organizacijo simpatizira, izsilil od kralja Karola II. tri pomembne ukrepe: ukinitve ustave z dne 27. februarja 1939, na katero se je opiral kraljev avtoritarni režim, razpust parlamenta ter prenos glavnih kraljevih prerogativ na novega predsednika vlade Antonescu, ki je dobil »popolno oblast za vodstvo države« in ki je že v svojem prvem proglasu na narod poudaril, da ne sestavlja nove vlade, temveč da uvaža »novo režimo«. Toda med tem je klic po odstopu kralja že prešel na ulico in general Antonescu je končno postavil kralju Karolu II. formalno zahtevo, naj reši hudo državno krizo s tem, da prostovoljno odstopi in se odpove prestolu na korist svojemu sinu, prestolonasledniku Mihaelu. To se je zgodilo 6. septembra zjutraj, ko je novi kralj Mihael takoj prisegel, nakar je sledilo še več daljnosežnih ustavnih sprememb, medtem ko je iz že omenjenih kraljevih prerogativ izpadla tudi pravica sklepanja mednarodnih pogodb, tako da je bila kraljeva oblast zreducirana končno samo na golo reprezentanco. General Antonescu, ki je takoj po svojem imenovanju za »vodjo države« začel uvažati daljnosežne reforme na vseh področjih, je končno sestavil tudi svojo vlado, v katero je pritegnil šest predstavnikov »Železne garde« na čelu z njenim voditeljem Horio Simo kot podpredsednikom vlade.

Za presojo mednarodnega pomena novega režima v Rumuniji, ki ga je vrglo na površje razumljivo nerazpoloženje rumunskega naroda ob tolikšnih pretresih zaradi zunanjih okrnitev, dasi so se sicer tudi »novi ljudje« zunanjepolitično od nekdanj ogrevali za tesno naslonitev na os Rim - Berlin, ki razvoja že do tedaj ni mogla spraviti v drugo smer, je gotovo značilno, da je general Antonescu takoj po prevzemu svoje razširjene oblasti kot »vodja države« poslal pristržno stilizirani brzojavki Hitlerju in Mussoliniju (kasneje tudi maršalu Göringu kot svojemu osebnemu prijatelju). V brzojavki Mussoliniju so vzbudile pozornost zlasti naslednje besede: »V času, ko se latinstvo rumunskega naroda ponovno močno in svobodno manifestira...« Morda nam to vsaj do neke mere odkriva, zakaj sta veselili osi Rim - Berlin mimo vseh političnih, gospodarskih in strateških razlogov še posebej želeli ohraniti naklonjenost tako Madžarske kakor Rumunije in zakaj sta se v tem posebnem primeru odločili za jamstva vseh rumunskih mej. Ugledni švicarski publicist dr. Oeri je v listu »Basler Nachrichten« zapisal 5. septembra t. l. med drugim: »Obe državi (Madžarska in Rumunija) tvorita neslovanska klina v pretežno slovanskem pasu in služita lahko, ako si med seboj

nista v laseh, kot protiutež proti slovanstvu na evropskem jugovzhodu. Že zaradi tega je bilo potrebno obe srednjeveliki državi Rumunijo in Madžarsko, ki se sami na vse strani bojita Slovanov, med seboj pomiriti ter prepričati, da bi z vojno prešli v medsebojna trenja ali se druga drugi celo za vselej odtujili. Lahko se zgodi, da kadarkoli tudi Rusija namesto svojega protikapitalističnega gesla sproži panslovansko geslo...»

Ves ta razvoj na evropskem jugovzhodu tik pred odločilno »bitko za Anglijo« je seveda spet obrnil pozornost na ta del Evrope in znova pokazal na področja morebitnih bodočih trenj. Ne glede na zaključke, ki bi jih mogli glede na neposredno sosesčino izvajati v Moskvi, se zdi verjetno, da se utegnejo stopnjevati v krize še nekatera druga trenja na balkanskem področju. Omejim se tu le na kratko registracijo naraščajoče napetosti med Italijo in Grčijo v zvezi z italijanskim stališčem o varovanju albanskih interesov v sosednjih državah ter na negotovi položaj grške države spričo verjetnosti bližnjega formuliranja bolgarske zahteve po izhodu na Egejsko morje, kar nas v obeh primerih opozarja na vlogo Turčije tako na balkanskem kakor sredozemskem področju. Na drugi strani dozoreva vprašanje končne ureditve turško-ruskih odnosov, ki prav tako ne bo brez vpliva na razvoj odnosov v vsem tem predelu Evrope.

Glede Rusije želim v tej zvezi opozoriti na nekatere važne notranje spremembe, ki zaslužijo največjo pozornost. Mislim tu na odstavitev Ždanova kot šefa propagande v osrednjem izvršnem odboru komunistične stranke, na imenovanje podpredsednika sveta ljudskih komisarjev in bivšega državnega pravdnika Višinskega za namestnika komisarja za zunanje zadeve (ta komisariat vodi interimalno predsednik sveta ljudskih komisarjev Molotov) ter na pritegnitev generala Mehliša v sovjetsko vlado kot podpredsednika, ki mu je obenem dodeljena funkcija vrhovnega nadzora nad vso rusko proizvodnjo. Ždanov je, kakor znano, igral v razvoju ruske zunanje politike v lanskem preokretu ob sporazumu z Nemčijo zelo važno vlogo, Višinski pa je vodil vse

znane procese proti Tuhačevskemu in tovarišem zaradi zapletenosti v neko tujo vohunsko službo. Pozornost je končno vzbudilo dejstvo, da je novi namestnik zunanjega komisarja Višinski v drugi polovici septembra opozoril nemškega veleposlanika v Moskvi na okolnost, da Rusija ni bila obveščena o sklicanju dunajske konference evropske podonavske komisije (CED), dasi je tudi Rusija sedaj — kot obalna država Donave — neposredno interesirana na vprašanjih, ki se tičejo donavske plovbe, in drugih, ki so s tem v zvezi.

* * *

Mimo vseh teh vprašanj »ob robu vojne« se je seveda glavna pozornost vedno bolj usmerjala na veliki dvoboj med Nemčijo in Anglijo, ki pomeni, kakor že omenjeno, začetek tretje faze vojne, pri kateri gre po vsej verjetnosti za »ključ do končne zmage«. O tem, kateri so ti ključni in kje naj bi bili, pa si za sedaj še ni mogoče ustvariti prave slike, ker so mnenja še vedno precej deljena. Pretežna večina opazovalcev vojnega razvoja je trdno prepričana, da je ne le za Nemčijo, temveč za obe velesili osi glavni ključ do zmage angleški otok. Po mnenju drugih pa bi bilo napačno smatrati sedanje nemške napade na angleški otok za osrednjo in glavno točko v sedanji fazi vojne, češ da bo odslej vedno bolj prevzemalo nase glavne vojne naloge italijansko orožje, kakor je to že pokazala v avgustu izvedena in v dobrih 15 dneh zaključena ofenziva v Somaliji, ki so jo italijanske čete popolnoma zasledile 17. avgusta, ter začetek nove italijanske ofenzive na meji med Libijo in Egiptom. Po sodbi teh opazovalcev bo zato tudi vprašanje vremenskih prilik nad Anglijo podrejenega pomena v celotnem razvoju vojne, ker se bo toliko bolj selila v sredozemsko in afriško področje, kolikor bliže bomo zimi.

Mimogrede pripominjam, da se v tem drugem smislu tolmači tudi najnovejši Ribbentropov obisk v Rimu (18. septembra), češ da gre pri njegovih rimskih razgovorih za dogovor o razdelitvi vojnih nalog med obe osni državi, po katerem naj bi čimprejšnja italijanska

ofenziva v Afriki razbremenila Nemčijo pri njenem pritisku na Anglijo in služila obenem kot zavarovanje za vsak primer zaradi ohranitve iniciative na osni strani, ako bi se Nemčija ne odločila že sedaj za izvedbo svojega končnega udara na Anglijo. V zvezo s temi razgovori se postavlja tudi vprašanje nadaljnjega zadržanja Španije, ki naj bi prav tako posegla v vojno zaradi splošne razbremenitve obeh velesil osi ter neposredne podpore Italiji na sredozemskem področju. Za nadaljnji položaj Španije v tej vojni utegne biti večjega pomena tudi obisk španskega zunanjega ministra Suerja v Berlinu sredi septembra letos.

Neutrlni opazovalci, med njimi zlasti ruski vojaški strokovnjaki (na primer Jeršamov v organu rdeče vojske »Krasnaja zvezda«), izhajajo v svoji presoji vojaškega položaja pred glavnim nemškim udarom na Anglijo z vidika, da je po tistem priznanju obeh vojnih taborov »angleški otok še nadalje najbolj važna postojanka v sedanjih borbi in glavni cilj nemškega poveljstva v sedanjem razdobju vojnih operacij v Evropi«. V tem, kako dolgo bodo angleške sile sposobne za to borbo, je po mnenju Jeršamova preizkusni kamen za Anglijo, kajti ne glede na uspehe morebitnih operacij proti Gibraltarju in drugim glavnim oporiščem britanske vojaške moči »je izven dvoma, da bi samo zavzetje britanskega otočja dalo zmagovalcu v roke ključ do zmage«. Za Anglijo pa je prav za prav edini ključ do zmage — čas, kakor je to že ponovno poudaril v svojih pregledih položaja angleški ministrski predsednik Winston Churchill. V Angliji tudi na splošno mislijo, da bosta odločilni dvoboj v tej vojni odigrala samo Berlin in London in da bo Italija čakala na izid tega dvoboja. Prav zaradi tega naj bi bil sedaj Ribbentrop odšel v Rim, da že poprej pripravi Italijo k ofenzivi.

So pa nekateri Angleži, ki tako ne mislijo. Med njimi je znani publicist Garvin, ki je pred kratkim opozoril svoje rojake na nevarnost »hipnoze po tako zvanih bitki za Anglijo«, češ da posvečajo premalo pozornosti onemu, kar se dogaja v Afriki. Garvin smatra italijansko zasedbo Somalije le za predigro v izvajanju dvojnega načrta osnih velesil, da namreč obrneta svoj napad istočasno proti Angliji na eni in vsemu britanskemu imperiju na drugi strani. S tega vidika je treba po njegovem mnenju presojati vse lokalne vojne operacije, tudi one proti Angliji, češ da so le »taktični členi« v nepretrgani verigi strategije, ki deluje na tisoče kilometrov daljave. V igri torej ni le Anglija, temveč ves britanski imperij hkratu. To nalaga Angliji, da tudi v svoji lastni obrambi ravna ekonomično, brez prevelikega trošenja

energij na poedinih točkah, da bi se ji to ne maščevalo na drugih.

Mario Appellus, vojaški poročevalec vodilnega fašističnega organa »Il Popolo d'Italia« je 5. septembra tega leta takole predočil neposredne vojaške cilje osi Rim - Berlin: 1. uničiti London kot »kapitalistično trdnjavo«, kjer imata Izrael in City svojo poveljevalno centralo; 2. razbiti in uničiti britanski imperij, iz katerega črpata britanska in židovska plutokracija svojo moč in svoje bogastvo in kjer imata obe v rokah niti svetovne organizacije; 3. nevtralizirati pomoč severnoameriške plutokracije Londonu in Izraelu. »Proletarska« nota teh treh ciljev seveda ni zgolj slučajna in tudi ne sama sebi namen; mnoge so okolnosti, ki jo diktirajo velesilama osi.)

Vojna se med tem nadaljuje, ne da bi že bile znane smeri končnih udarov. Vzbuja pa pozornost, da se ob robu te vojne silno oborožuje Amerika, saj si je Roosevelt že doslej izglasoval blizu 25 milijard dolarjev za vojaške kredite, izvojeval pa je tudi zmago v uvedbi obvezne vojaške službe, ki se po zakonskem besedilu razteza na vse moške od 21. do 35. leta starosti, kar lahko da armado nad 16 milijonov mož.

Dr. Branko Vrčon

Nova srednja šola v Italiji

V lanskem letniku našega časopisa smo objavili daljši članek, ki je obravnaval reorganizacijo šolstva in vzgoje sploh v Italiji na podlagi tako zvane šolske karte (carta della scuola). Ta osnovni zakon je predvideval razne specialne zakone, ki naj bi prinesli podrobnejše določbe. Dasi je od tedaj poteklo že dobro poldrugo leto, je izšel doslej samo en zakon.

Z zakonom od 1. julija letošnjega leta se je namreč ustanovila nova srednja šola, ki jo predvideva šolska karta. Nova srednja šola (scuola media) bo odslej enotna za vso državo in samo enega tipa. Po našem je to trirazredna nižja srednja šola, ki pripravlja za vstop v višje srednje šole, ki nosijo po tipu različne nazive, ter v razne strokovne in umetniške šole z značajem višje srednje šole.

Po prvem členu zakona, s katerim se je ustanovila nova srednja šola, je njen namen, »da s prvimi osnovami humanistične izobrazbe in s praktičnim

delom preizkuša sposobnost učencev ter jih ob sodelovanju z družino napoti k izbiri nadaljnje izobrazbe. Po šolski karti naj bi na tej šoli latinščina izoblikovala učence moralno in duševno. Še bolj se poudarja važnost latinščine v učnem načrtu, ki je bil izdan konec julija. Tam čitamo tale slavospev latinškemu pouku: »Najplemenitejše tradicije nauk in najbolj žive zahteve moderne didaktike se bodo v tej šoli lahko vcepjale in bodo cvetele po vrednosti in sili latinščine. Z latinščino se urejuje, organizira in orientira duh. Z latinščino se bolje in bolj sigurno spoznava različna sposobnost učencev. Zato se sme reči, da bo srednja šola to, kar bo pouk latinščine, ali še bolje, kar bo metoda tega pouka.« Ni tu mesta, da bi se bavili s podrobnejšim učnim načrtom latinščine. Omeniti hočem samo, da bo pouk tega predmeta v prvih dveh tromesečjih posvečen samo logični in slovniški analizi in da se bo šele v tretjem tromesečju pričel pouk latinske slovnice. V drugem razredu bodo učenci že čitali odlomke iz evangelijskih, Kornelija Neposa, Fedra in drugih avtorjev.

Urniki obsega v vseh treh razredih po 26 tedenskih ur, in sicer je verouku v vsakem razredu določena po ena ura, italijanščini, latinščini, zgodovini in zemljepisu, ki tvorijo eno samo učno skupino, (literarno skupino) katero opravlja en sam profesor, v prvih dveh razredih po 16 in v tretjem razredu 15 ur, matematiki po 3 in risanju po 2 tedenski uri v vsakem razredu. V tretjem razredu je ena ura določena vojaški izobrazbi za dečke ter gospodinjstvu za deklice. Poleg tega sta v vsakem razredu po dve uri odmerjeni telesni vzgoji in prav toliko ur praktičnemu delu.

Učni načrt za verouk je določila cerkvena oblast. Glede latinščine sem že gori podal glavne smernice. Zaradi novosti pri pouku učnega jezika, ki utegnejo zanimati tudi naše pedagoge, se hočem pri njih nekoliko dlje ustaviti.

Učni jezik je v vseh pokrajinah, torej tudi v slovenskih in hrvatskih krajih, izključno samo italijanski. Drug jezik (razen latinščine) pa se na novih

srednjih šolah sploh ne bo poučeval. Učni načrt sam priznava, da noče strogo določiti podrobnosti učne snovi, temveč da oriše samo značaj pouka. Zato tudi niso določeni avtorji, ki naj se čitajo v posameznih razredih. Za prvi in drugi razred bo predpisana večja antologija, iz katere bo profesor po svoji uvidevnosti izbral primerno čtivo. Čitanje bo sploh imelo veliko vlogo v novi srednji šoli. »Čitanje naj razvije intelekt učenca za dostojanstvo študija.« »Berila naj se izbirajo tako, da se bo učenec postopoma, toda sigurno vodil k temu, da občuti jezik kot poezijo.«

V prvem razredu se bodo redoma čitali samo odlomki iz spisov novejših italijanskih pisateljev, v ostalih dveh razredih tudi prevodi tujih velikih pisateljev in pesnikov. Ilijada in Odiseja ter Enejida se ne bodo več kakor doslej v prevodu čitali v prvem in drugem razredu, temveč šele v tretjem.

Omenjena antologija bo dala gradivo za skupno čitanje. Za osebne nagibe in duševne potrebe posameznih učencev pa bo skrbela posebna razredna knjižnica, ki bo bistveni del samega pouka. V tej knjižnici bodo poleg poljudnoznanstvenih spisov, potopisov, modernih mladinskih spisov in raznih aktualnih del tudi moderni in antični pisatelji, italijanski, latinski, grški in drugi, po potrebi v primerni predelavi v skladu z duševno stopnjo učencev.

O teh knjigah, ki jih čitajo učenci sami, bodo poročali v pismenih izdelkih, s čimer naj se vadijo v pisanju in si izoblikujejo svoj stil.

Docela na nov način pa se je rešilo vprašanje šolskih nalog iz učnega jezika. Dosedanje pismene sestavke bo nadomestovala »kronika« šolskega, družinskega in državnega ter individualnega življenja posameznega učenca. Ta kronika naj vsebuje lastne refleksije učenca po lastni izkušnji in po lastni moralni cenitvi. Profesor ne bo določeval teme, pač pa bo moral napeljevati učence, da si izberejo iz svojega življenja tiste motive, ki jih smatrajo sami za najvažnejše. Po teh kronikah bo profesor tudi najboljše spoznaval dušo učenca in mu bo lahko dal primerne

nasvete in navodila. Posebna važnost se bo pri sestavi dnevnika polagala na sodelovanje med šolo in fašističnimi mladinskimi organizacijami. Prosvetno ministrstvo je že založilo posebne tiskovine za dnevnik ter izdalo posebne tiskane dnevnike-vzornike s primernim uvodom.

Zgodovinski pouk ne bo podajal organskega in kronološkega sistema zgodovinskih dogodkov, temveč bo nudil nekaj cvetov odlomkov iz zgodovinskih spisov priznanih pisateljev, pri čemer pa naj bo Italija življenjsko in orientacijsko središče. Zgodovinski pouk se ne bo ustavil pri svetovni vojni in fašistični revoluciji, temveč bo obravnaval tudi »novi italijanski imperij in povratek rimske ideje ter vojno osi in zmago principov fašistične revolucije v svetu.«

Pouk zemljepisa se bo naslanjal na čitanje kart in na čitanje izbranih odlomkov iz zemljepisnih spisov.

Učni načrt matematike se bistveno ne razlikuje od splošnih načrtov za nižje razrede srednjih šol. Značilno je, da so temu pouku sedaj odmerili mnogo več ur kakor na prejšnjih gimnazijah, kjer se je matematika poučevala po eno samo tedensko uro.

Prirodopisne in prirodoslovne vede so docela izključene iz učnega programa nove srednje šole. Zato boste zaman iskali v urniku prirodopis, fiziko in kemijo.

Pri risanju pa bodo upoštevali tudi geometrično risanje in osnove kartografije.

Vojaški vzgoji (*cultura militare*) je v novi srednji šoli odmerjena po ena ura, in sicer v zadnjem razredu. Program ostane isti, kakršen je bil določen leta 1937, ko se je ta predmet uvedel v vse srednje šole. (Glej Čermeljovo knjigo »La minoritè slave en Italie« str. 56 sl.!)

Za dekleta bo na mesto vojaške vzgoje gospodinjstvo. Kaj se lahko nauče v eni tedenski uri, leži na dlani. Sicer pa pravi tudi že sam učni načrt, da gre pri tem pouku predvsem za vzgojo. Dekleta naj se zavedajo svoje naloge kot bodoče gospodinjke.

Za telovadbo (telesno vzgojo) velja-

jo načrti, ki jih je predložilo vrhovno poveljstvo »GIL« (*Gioventù italiana del Littorio*, Liktorska italijanska mladina, kakor se nazivajo sedaj s skupnim imenom fašistične mladinske organizacije).

S šolsko karto se je uvedel v srednjo šolo povsem nov predmet: delo. Karta sama pravi, da naj bi bilo delo v šoli po obliki in metodi enako produktivnemu delu. Učni načrt žal ne podaja nobenih podrobnejših smernic v tem pogledu, temveč se omejuje na opombo, da se bo vršil ta pouk po navodilih ministrstva.

Nas, ki bolehamo od hipertrofije srednjih šol, bodo posebno zanimale določbe, ki urejujejo ustanovitev srednjih šol ter število razredov in učencev. Za lažje razumevanje teh določb naj omenim, da tvorijo prvi, drugi in tretji razred eno organsko enoto (*corso*, tečaj). Državna srednja šola se more otvoriti, kadar je najmanj 80 učencev za vse tri razrede tečaja, in kadar so potrebna sredstva za ustanovitev in poslovanje šole na razpolago. Za potrebne lokale in za opremo kakor tudi za vzdrževanje šole, razsvetljavo in kurjavo mora skrbeti občina. Če pade število učencev v vseh treh razredih skupaj pod 65 in ostane tako skozi tri leta, se šola ukine.

Vsaka šola sme imeti največ po šest kompletnih tečajev. Poleg tega ima lahko še nekaj vzporednic, toda celotno število razredov ne sme prekašati 24.

V posameznih razredih ne sme biti več kakor 30 učencev. Nova srednja šola ima tedaj najmanj 65 in največ po 720 učencev.

Za tajniške posle je vsaki šoli dodeljen poseben poklicni tajnik, na šolah s preko 500 učenci pa še en pomožni tajnik. Vsaka šola ima najmanj po dva šolska sluga. Če je razredov skupno več kot pet, dobi šola za vsako nadaljnjo skupino štirih razredov še po enega slugo, in sicer že za prvi razred vsake nadaljnje skupine.

V novo srednjo šolo se sprejemajo učenci na podlagi sprejemnega izpita. Prvotno je bilo zamišljeno, da bi smeli vstopiti v srednjo šolo učenci, ki so dovršili triletno ljudsko in dvoletno de-

lovno šolo, torej šele po končanem 11. letu. Verjetno zaradi tega, ker ljudsko šolstvo ni še urejeno po določbah šolske karte, se v novem zakonu ne omenja ta določba, temveč se bodo sprejemali v srednjo šolo učenci, ki so ali bodo do konca solarnega leta dovršili 10. leto; prehodno za to leto se je starostna meja znižala celo na dovršeno 9. leto. Zanimivo je, da je za program izpita določena učna snov delovne šole, ki, kakor rečeno, še niti ustanovljena ni.

Učenci naj bodo ocenjeni ob zaključku tromesečja. Ocenitev formulira profesor, ki poučuje literarno skupino, ozirajoč se na delne ocenitve ostalih profesorjev. Pri ocenjevanju bodo vpoštevali 1) splošne sposobnosti in uspeh v posameznih predmetih, 2) vztrajnost in energijo volje, 3) sposobnost za nadaljevanje študijev in 4) moralne kvalifikacije, pokazane tudi v zvezi z delovanjem v mladinskih organizacijah.

Ob zaključku vsakega leta oriše razredni učiteljski zbor pod vodstvom ravnatelja osebnostni profil vsakega učenca, ki naj služi učiteljem naslednjega višjega razreda za orientacijo glede učencev.

Ob zaključku tretjega razreda je

predviden odpustni izpit. Tega so oproščeni učenci, ki so ob zaključku letnika dosegli odličen ali dober uspeh, obvezen pa je za one z zadostnim uspehom. Ta izpit je obenem sprejemni izpit za razne višje šole. Uspehi v italijanščini in latinščini so odločilni za sprejem na klasični licej in na učiteljske, uspehi iz italijanščine in matematike za vstop na znanstveni licej in na razne tehniške šole, uspeh iz italijanščine in risanja za sprejem na umetnostni licej.

K odpustnemu izpitu se pripuščajo tudi eksterni učenci, ki so vsaj tri leta prej uspešno napravili sprejemni izpit za prvi razred. Vstop eksternistov v drugi ali tretji razred ni dovoljen.

Za sprejem, za obisk in za odpust iz šole so določene posebne takse, in sicer za sprejemni izpit 110 lir, za vpis tudi 110 lir, za šolnino v vsakem razredu po 200 lir in za odpustni izpit (toda samo za eksterniste) 250 lir. Za dekleta so te takse za več kot četrtnino višje kakor za dečke. Potrebni učenci so lahko oproščeni teh taks, in sicer pri odličnem uspehu popolnoma, pri dobrem uspehu pa polovično.

Nove odredbe stopijo v veljavo že s šolskim letom 1940/41.

L. Č.

P O R O Č I L A

Pietro Silva: Il Mediterraneo da l'Unità di Roma a l'Impero Italiano
(Istituto per gli studi di politica internazionale. Milan 1939. Str. 558)

Francoski dnevnik »Le Temps«, ki izhaja sedaj v Clermont-Ferandu, je v uvodniku od 16. septembra pod naslovom »Proti laži« očitil Francozom, da so v zadnjih letih živeli v »evforiji nevednosti«, in vprašuje; »Kaj so vedeli o stanju v Evropi in v svetu? Kaj so vedeli o položaju v Franciji?«

Fašistična Italija pa se očitno hoče že vnaprej zavarovati proti podobnemu očitku v bodočnosti. Tako smemo vsaj sklepati po velikem številu periodnih in

neperiodnih publikacij o mednarodnih političnih problemih, ki izhajajo v zadnjem času v Italiji. Vprašanje pa je, ali bodo našle te publikacije pot tudi v širše plasti naroda in ali bodo čitatelji spričo vladajočih razmer znali iz njih izluščiti zdravo jedro, kajti v tej bujni publicistični žetvi je tudi veliko plevela.

Po pomembnosti svojih publikacij stoji nedvomno na prvem mestu Zavod za mednarodne politične studije (Istituto per gli studi di politica internazionale) v Milanu. Ta zavod izdaja zelo razširjeni tednik »Relazioni internazionali« (Mednarodni odnosi), ki prinaša članke o važnejših zu-

nanjepolitičnih dogodkih ter glavne diplomatske dokumente in izjave vodilnih in odgovornih političnih osebnosti. V isti založbi izhajajo tudi mesečnik »Rassegna di Politica internazionale« (Pregled mednarodne politike) in tromesečnik »Documenti di Politica internazionale«, ki je menda edini svoje vrste. Vsaj za leti 1935 in 1936 je ta zavod izdal tudi letopis »Annuario di Politica internazionale«.

Niž manj bogata ni knjižna publicistika tega zavoda. V zbirki priročnikov zunanje politike (Manuali di politica internazionale) je izšla cela vrsta prav dobrih informativnih monografij. Naša revija (»Misel in delo« V. str. 41 sl.) je pred časom poročala o Salvatorelli-jevi knjigi »La politica della Santa Sede dopo la guerra«, ki je izšla v tej zbirki. Nas zanimajo po obdelanem predmetu še sledeča dela: C. Rossetti, *Il Danubio fiume internazionale*, C. A. Ferrario, *Vicende e problemi della Penisola Balcanica* (1815 — 1937) ter od zadnjega časa I. Zingarelli, *I paesi danubiani e balcanici*, ki podaja po kratkem skupnem zgodovinskem pregledu kratek oris o legi, postanku in razvoju vseh balkanskih in podunavskih držav v alfabetskem redu. Po vsebini sliči Zingarellijeva knjiga na istočasno izšlo nemško delo Walterja Hoffmanna, *Donau-Raum Völkerschicksal*, Leipzig 1930, ki pa je medtem doživela že drugo izdajo z dopolnilom do konca prvega polletja 1939.

Še pomembnejša po svojih spisih je druga zbirka tega milanskega zavoda, namreč zbirka »Storia e politica« (Zgodovina in politika). V tej zbirki je izdal letos znani italijanski slavist Wolfango Giusti obširno razpravo »Mazzini e gli Slavi« (359 str.), ki se vredno pridružuje drugim italijanskim razpravam o tem predmetu, ki smo jih že omenili v naši reviji (»Misel in delo« VI. 2/3 str. 66 sl.). Lani še pred izbruhom vojne je izšla istotam knjiga bolj splošnega značaja: Zunanja politika Mussolinija od pohoda na Rim do Monakovega (*La politica estera*

di Mussolini dalla Marcia su Roma a Monaco 1922—1938). Spisal jo je Mario Missiroli, ki je tudi nam že znan po svoji prejšnji knjigi »Date a Cesare«, v kateri je opisal Mussolinijevo versko politiko neposredno po Lateranskem sporazumu. Iz nove Missirolijeve knjige, ki gotovo nima posebnih ambicij, si lahko osvežimo spomin o važnejših političnih dogodkih v Evropi in sosednem ozemlju v poveljni dobi in o metamorfozah političnih smernic, ki po njih nosi knjiga naslov. Knjige oživljajo slike o raznih sestankih Mussolinija in Ciana z zastopniki drugih držav.

Skoro istočasno je ista knjižna zbirka izdala tudi v naslovu tega poročila omenjeno knjigo Pietra Silve. Prva izdaja te knjige nosi letnico 1927. Tedaj je obsegala poleg uvoda o Rimskem imperiju dve poglavji. V prvem je Silva prikazal zgodovino Sredozemlja od razsula rimskega imperija do italijanskega risorgimenta, v drugem delu pa je orisal postopne faze sredozemskega problema v zadnjem stoletju. Druga, neznatno dopolnjena izdaja je izšla l. 1933. in lani tretja. Najnovejša izdaja je posebno zanimiva po dodatnem poglavju, ki nosi naslov »Priprave in ustanovitev italijanskega imperija« in v katerem avtor v jasnih obrisih slika dogodka od versajske mirovne konference do razkosa nja Češkoslovaške republike koncem leta 1938, torej dvajsetletno zgodovino Sredozemskega morja in sosednjega ozemlja s stališča fašistične Italije.

Silva ne podaja samo kratkega orisa zgodovinskih dogodkov, temveč omenja pod črto tudi važnejšo literaturo, v glavnem seveda italijansko. Naj omenim iz velikega števila nekateri dela, ki utegnejo čitatelja zanimati za boljše razumevanje sedanjega položaja v Sredozemlju: R. Cantalupo, *L'Italia musulmana*, 3. izd. Rim, 1932; C. Capasso, *Italia e Oriente*, Rim 1932; A. Giannini, *L'ultima fase della questione orientale 1913—1932*, Rim 1933; T. Tittoni, *Questioni del giorno*, Milano 1928; A. Solmi, *Italia e Francia nei problemi attuali della politica europea*, Milano 1931; G.

Ambrosini, I problemi del Mediterraneo. Rim 1937; V. Gayda, Italia, Inghilterra, Etiopia, Rim, 1936; P. Silva, Italia, Francia, Inghilterra nel Mediterraneo, Milano.

Kakor opozarja sam Silva, razpravljajo Capassova, Gianninijeva in Tittinijeva knjiga veliko tudi o odnosih Italije do naše države, povsem posvečeno temu predmetu pa je Nanijevo delo, *La politica della Jugoslavia*, Milano 1928, ki jo Silva tudi omenja. Toda ne navaja knjige: Italia e Jugoslavia dal 1915 al 1929, Firenze 1935, ki jo je napisal Gabriele Paresce. Knjiga je bila zaključena leta 1934 in je v rokopisu vsebovala tudi potek dogodkov do tega časa. Spričo nejasnosti tedanjega momenta se je avtor odločil, da objavi samo poglavja, ki se nanašajo do konca leta 1929. Knjiga je prav dobro dokumentirana in podaja tudi dokaj obširno bibliografijo.

Silvova knjiga je, kakor sem že omenil, posebno zanimiva po zaključnem poglavju. Prvi del se nanaša v glavnem na odnose z našo državo in njeno postopno izolacijo s strani zapadne sosedbe, ter na italijansko-francoske probleme v zvezi z Balkanom, Podunavjem ter vzhodnim in zapadnim Sredozemljem. Popoln preobrat je nastal po Barthoujevi smrti, ko je stopil na plan francoski minister Laval.

Spor z Anglijo je nastal šele tedaj, ko je Italija začela majati od leta 1704 dalje priznani angleški primat nad Sredozemljem, ki se je opiral na njeno talasokracijo. Uspešni pohod v Abesinijo, za katerega Silva ne navaja kot vzrok znanih incidentov pri Ual-Ualu, je imel za posledico, da sta pri sklepanju pakta od januarja 1937 stali nasproti Anglija in Italija kot enakovredni partnerici. Sledil je padec angl. zunanjega ministra Edena in za veliko noč 1938 je prišlo do novega dogovora med Anglijo in Italijo. Tedaj pa je bilo stališče Italije še bolj ojačeno, kajti Italija je lahko računala v svoji sredozemski politiki na protiuslugo Nemčije, ker je ni bila ovirala pri priključitvi Avstrije. Ta velikonočni sporazum (1 leto po velikonočnem prijateljskem paktu med našo državo

in Italijo in eno leto pred velikonočnim vpadom v Albanijo) je slovesno izražal voljo obeh pogodbenih držav, da postavi na trdno podlago medsebojne odnose in da tako omogočita splošno varnost in trajen mir. Ta sporazum in razni dodatni dogovori so razrešili vsa sporna vprašanja med Anglijo in Italijo v Sredozemskem morju in še onstran Rdečega morja. Odmev tega ojačenega stališča Italije je bil jeseni istega leta ob reševanju češkoslovaške krize v Monakovem. Niti mesec dni pozneje je Veliki fašistični svet proglasil Libijo za sestavni del Italije in sredi novembra je Anglija formalno priznala italijanski imperij, ko je Italija formalno odpoklicala svoje prostovoljce iz Španije. 30. novembra 1938. je Ciano v italijanski zbornici izjavil, da »italijansko-britanski dogovori nikakor ne pomenijo samo povratek k prejšnjemu tradicionalnemu prijateljstvu, temveč da gre za vrsto sporazumov, ki upoštevajo nove evropske, sredozemske in afriške realnosti ter urejujejo na podlagi absolutne moralne, politične in vojaške paritetnosti odnose med obema imperijema.«

Ker se Silvova knjiga zaključuje s koncem leta 1938, so za njega vsi spori med Anglijo in Italijo bili definitivno rešeni, odprta so bila samo še vprašanja s Francijo, ki »zadevajo interese in vitalne aspiracije italijanskega naroda« in zaradi katerih je Italija 17. decembra 1938 odpovedala sporazum z Lavalom od januarja 1935. Poznejši dogodki so pokazali, da se je Silva varal v svojih zaključkih. L. Č.

Razgovori izmedju Staljina i Velsa

Prejeli smo od »Nove Evrope« v Zagrebu brošuro pod zgornjim naslovom, ki je izšla že leta 1935, ki pa je danes znabiteljnejši bolj aktualna kakor ob njenem izidu, zlasti za onega, ki hoče razumeti ideološko ozadje sedanjega konflikta. Brošura vsebuje namreč doslovni zapisnik razgovora, ki ga je imel angleški pisatelj H. G. Wells s Stalinom konec julija 1934. Razgovor je 27. oktobra 1934 objavila angleška revija »The New Statesman and Nation«.

Dr. B. V.

»Umetnost«, mesečnik za umetniško kulturo stopa v 5. leto svojega življenja in v še lepši opremi kakor do zdaj. Prinaša reprodukcije domačih in tujih umetnikov, to na izvrstnem papirju, zraven poučne in kritične članke ter izvirne pesmi. Urednik je akad. slikar Miha Maleš. Revijo izdaja »Bibliofilska založba«, zato je za takó bogato opremljeno revijo z ilustracijami in umetniško izbranim tiskom tekstov naročnina razmeroma zelo majhna, letno 130 din. Uprava »Umetnosti« v Ljubljani, Pod Turnom št. 5.

Spomenik Viteškemu kralju Aleksandru I. Zedinitelju v Ljubljani. — Izdala »Bibliofilska založba« kot 11. in 12. zvezek »Umetnosti« za zaključek l. 1939/40 ter ob slovesnem odkritju spomenika (6. sept. 1940) še v posebnem ponatisu. Obsega pestre slike detajlov Dolinarjevega umotvora, nazorno predstavlja ves razvoj kiparske stvaritve tega spomenika od zasnutkov do končne dograditve in ulitka v bron. Dodane so tudi regulacijske skice in načrti drugih umetnikov za kraljev spomenik.

Dr. Živojin M. Perić: Federativna Evropa i federativna Jugoslavija. Izšlo v Ljubljani 1940, obsega 8 strani.

Časniki in časopisi:

Brazda. Sedmično spisanje za občestvena kultura i stopanski vprosi. Sofija, pl. Sv. Nedelja 11.

Metalurgija, list za unapredenje industrije i trgovine gvožđa i metala. Organ

Mirovinsko osiguranje. Izlazi 6 puta godišnje. Zagreb, Vinogradska cesta 25.

Zemaljskog saveza jugoslovenske industrije gvožđa i metala. Godišnja pretplata 120 din. Beograd, Terazije 5.

Narodni list, tednik. Sarajevo, Sedejeva ul. 3.

»Putnik«. Planinsko-turistička mesečna ilustrovana revija. Izdanje Društva »Fruška Gora«, Novi Sad, Kraljice Marije ul. 14. God. pretplata 50 din.

»Radničko osiguranje«. Upute i objašnjenja za radnike i poslodavce, besplatno. Izdaje Središnji ured za osiguranje radnika, Zagreb, Mihanovićeve ul. 3.

Naša stvarnost. Beograd.

Njiva. Izdaja jo Del. kult. društvo »Ljudski oder« v Buenos Airesu UT.

Orač. Za bодоčnost slovenskega kmeta. Mesečnik stane letno 20 din. Ljubljana Gospodvetska c. 2.

Otec Paisij. Mecečno spisanje. Sofija Ul. Graf Ignjatijev 13. Izdajatelj »Vse-blgarski sjuz Otec Paisij«.

Planinski vestnik. Ljubljana.

Popotnik. Časopis za sodobno pedagogiko. Ljubljana.

La porta Orientale. Rivista mensile di studi Giuliani e Dalmati. Trieste (Trst).

Pregled. Časopis za politički i kulturni život. Sarajevo.

Prirodoslovne razprave. Prirodoslovno društvo, Ljubljana.

Proteus. Poljudnoznanstven list. Ljubljana.

Psychologie. Časopis pro teoretickou a užitou psychologii. Brno.

Radnička zaštita. Socialno politička revija. Zagreb. Službeni glasnik SUZOR-a.

Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. Praha.

Slavjanski vesti. Mesečen organ na slavjanskoto družestvo v Blgaria. Sofija.

»Slovenija« (Tednik) Ljubljana, Gosposka ul. 12.

Slovenska mladina. Mladinska revija za leposlovje in vsa kulturna vprašanja. Izhaja mesečno v Ljubljani, Mirje 13.

Slovenski jezik. Glasilo Slavističnega društva v Ljubljani.
 Slovenski list. Tednik južnoameriških Slovencev. Buenos Aires.
 Slovenski pravnik. Ljubljana.
 Socialni arhiv. Središnja uprava za posredovanje rada. Beograd.
 Sodobnost. Književna revija. Ljubljana.
 Sokolska volja. Tednik. Ljubljana.
 Srpski književni glasnik. Beograd.
 Statistički godišnjak kr. Jugoslavije. Beograd.
 Tehnika in gospodarstvo. Mesečnik Socialno-ekonomskega instituta v Ljubljani, Copova ul. 3.
 Tehniški nameščenec. Trbovlje.
 Trud i pravo. Mesečno spisanje. God I. Sofija, Ul. Denkoglou No 2.
 »Turizam«. Revija za propagando turizma banovine Hrvatske i Slovenije. Uredništvo v Ljubljani, Knafljeva ul. 5 ter na Sušaku, Strossmayerova ul. 6. Izhaja mesečno, prinaša članke v slovenskem in srbohrvatskem jeziku in krasne pokrajinske slike. Celoletna naročnina 100 din.
 Umetnost. Mesečnik za umetniško kulturo. Ljubljana.
 Umetnost i kritika. Mesečnik za sva kulturna pitanja. Beograd. Pretplata 50 Din. Beograd, poštanski fah 991.
 Zdravniški vestnik. Strokovno glasilo. Ljubljana.
 Zora. Časopis za družabno kulturo in izobrazbo. Izhaja dvomesečno. Izdajatelj društvo »Cankar« v Sarajevu.
 Ženski vestnik. Mesečnik. Ljubljana.
 Život i rad. Socialno-književni časopis. Beograd.

ZAVAROVANJA VSEH
 VRST — prevzema

Slavija
 v Ljubljani

JUGOSLOVANSKA ZA-
 VAROVALNA BANKA

Podružnice: Beograd Sarajevo Osijek Ekspoziture: Maribor
 Zagreb Novi Sad Split in Celje

Glavno ravnateljstvo v Ljubljani v novem poslopiju — Gajeve ulica 2
 Telefon: 21-75, 21-76, 21-77

**NARODNA
 TISKARNA**

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
 IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
 TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
 NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
 POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
 V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Odgovorni urednik: dr. Fran Spiller-Muys